

УВОД

Влада Републике Србије 1997. године је донела Уредбу о заштити Специјалног резервата природе „Пашњаци велике дропље“ („Сл. гласник РС“ 37/97) којом је Специјални резерват природе „Пашњаци велике дропље“ сврстан у I категорију заштите као природно добро од изузетног значаја.

На основу члана 9. Уредбе о заштити Специјалног резервата природе „Пашњаци велике дропље“ („Сл.гласник РС“ 37/97) за управљача одређено је Ловачко удружење „Перјаница“ из Мокрина.

На основу члана 42.став 3. Закона о заштити животне средине („Сл.гласник РС“ 66/91, 83/92, 53/93-др.закон, 48/94-др.закон, 53/95 и 135/04) Министарство животне средине и просторног планирања покренуло је поступак проширења СРП „Пашњаци велике дропље“ („Сл.гласник РС“ 44/09).

У времену до доношења уредбе о заштити, подручје Специјалног резервата природе "Пашњаци велике дропље" сматраће се заштићеним у складу са законом с обзиром да су испуњени услови из члана 43. став 5. Закона о заштити животне средине из 1991. године ("Службени гласник РС", бр. 66/91, 83/92, 53/93 - др. закон, 67/93 - др. закон, 48/94 - др. закон, 53/95 и 135/04).

Према члану 53. Закона о заштити природе Републике Србије („Сл. гласник РС“ 36/2009, 88/2010, 91/2010 и 14/2016) план управљања садржи нарочито:

- 1) приказ главних и створених вредности, као и природних ресурса;
- 2) оцену стања животне средине заштићеног подручја;
- 3) преглед конкретних активности, делатности и процеса који представљају фактор угрожавања заштићеног подручја;
- 4) дугорочне циљеве заштите, очувања и унапређења и одрживог развоја;
- 5) анализу и оцену услова за остваривањетих циљева;
- 6) приоритетне активности и мере на заштити, одржавању, праћењу стања и унапређењу природних и створених вредности;
- 7) приоритетне задатке научноистраживачког и образовног рада;
- 8) планиране активности на одрживом коришћењу природних вредности, развоју и уређењу простора;
- 9) просторну идентификацију планских намена и режима коришћења земљишта;
- 10) активности на промоцији вредности заштићеног подручја;
- 11) студијску (истраживачку), програмску, планску и пројектну документацију потребну за спровођење циљева и активности;
- 12) облике сарадње и партнерства са локалним становништвом и другим власницима и корисницима непокретности;

- 13) активности и мере на спровођењу плана са динамиком и субјектима реализације плана управљања и начин оцене успешности његове примене
- 14) финансијска средства и друге материјалне претпоставке за извршавање поверених послова у управљању заштићеним подручјем и начин њиховог обезбеђивања.

На основу члана 40. става 1. Закона о заштити природе („Сл. гласник РС”, бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010 - испр. и 14/2016) и члана 7. става 1. Уредбе о еколошкој мрежи, именовани управљач СРП „Пашњаци велике дропље”, Ловачко удружење „Перјаница” из Мокрина истовремено управља и подручјем еколошке мреже.

Чланом 48. истог закона дефинисано је управљање строго заштићеним и заштићеним дивљим врстама, на начин да се њима стара завод за заштиту природе као и имаоци тих врста, управљачи заштићених подручја, јавна предузећа за газдовање шумама, корисници ловишта и рибарских подручја који су дужни да планирају и спроводе мере и активности на праћењу и управљању популацијама строго заштићених и заштићених дивљих врста у оквиру програма и планова управљања у складу са овим и посебним законима.

Спровођењем обавеза на основу потврђених међународних уговора, Конвенције о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта (Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats) – Бернска Конвенција („Службени гласник Републике Србије“ – Међународни уговори, бр.102/07), и издате Препоруке бр. 157, о статусу подручја кандидата за Емералд еколошку мрежу подручја и смернице о критеријумима за њихову номинацију, стиче се основ за успостављање управљања Емералд подручјем „Пашњаци велике дропље”.

Назив заштићеног подручја: „Пашњаци велике дропље“

Врста заштићеног подручја: Специјални резерват природе

Категорија: I категорија – заштићено подручје међународног, националног, односно изузетног значаја – Закон о заштити природе („Сл.гласник РС“ 36/2009, 88/2010, 91/2010)

Категорија заштићеног подручја према класификацији светске уније за заштиту природе (IUCN): IV категорија – резерват заштите природе

IUCN Category – Habitat and species management area. Protected area mainly for conservation through management intervention.

Међународни статус заштићеног подручја

Уредбом о еколошкој мрежи, Прилог I, утврђена је листа еколошки значајних подручја на којем се налазе:

- СРП „Пашњаци велике дропље“ под бројем 2;
- : - подручје од посебног интереса за очување, односно Емералд мрежа која су идентификована на основу Конвенције за очување европске дивље флоре и фауне и природних станишта – Бернска конвенција, под класификационим кодом (Bernske konvencije PC0000022;
- одређено подручја дефинисана на основу међународних програма за идентификацију значајних подручја за птице са класификационим кодом РС 008ИБА) и

- значајна подручја за биљке (ІРА) укључујући и подручје Северног Баната и Слатинско подручје Чока-Остојићево која се налазе изван овог заштићеног подручја.

Под именом „Јазово-Мокрин“, Резерват је уписан у регистар међународно значајних станишта птица (Important Bird Area, ІВА – 011SER), као део подручја од 8.000 хектара. Данас ІВА подручје под називом „Пашњаци велике дропље“ RS011 заузима 20.522 ha, којима су поред проширења претходног ІВА подручја обухваћени и локалитети „Сигет“ и „Кочоват“ са непосредном околином, као и локалитет „Црни рит“ код насеља Црна Бара.

Слика 1. Панорама СРП „Пашњаци велике дропље“

1. ПРИКАЗ ГЛАВНИХ ПРИРОДНИХ И СТВОРЕНИХ ВРЕДНОСТИ, КАО И ПРИРОДНИХ РЕСУРСА

1.1. ПРИРОДНЕ ОДЛИКЕ

Подручје СРП „Пашњаци велике дропље“ одликује мозаик равничарских степских, слатинских и барских екосистема. Темељна вредност овог природног добра је једина преостала популација велике дропље (*Otis tarda*) у Србији, на југоисточном рубу њеног средњеевропског ареала.

Велика дропља се налази на Светској Црвеној Листи (IUCN Red list) угрожених врста и представља Строго заштићену врсту у Србији („Сл. гласник РС“ 5/2010). Њено станиште представља очувани типични панонски предео, са типичним комплексом панонских

биљних заједница специфичних само за регион северног Баната, специфичном фауном инсеката, водоземаца, сисара и птица, чији су бројни представници строго заштићене врсте и врсте од значаја за заштиту по међународним критеријумима, а представљају услов за опстанак велике дропље.

Поред велике дропље, на Светској Црвеној Листи (IUCN: Red List) се налази и текуница (*Spermophilus citellus*).

Што се тиче флоре четири биљне врсте су панонски ендеми, и још четири панонски субендеми. Панонски ендеми: *Plantago schwarzenbergiana*, *Trifolium angulatum*, *Centaurea sadleriana* и *Aster tripolium* subsp. *pannonicus* (A. *pannonicus*).

Присутно је преко 20 заједница различитих фрагилних типова екосистема, међу којима су и заједнице *Peucedano-Asteretum punctati*, *Trifolietum subterranei* и *Trinio ramosissimae - Festucetum valesiacae*. Најважнији представници ретке и угрожене флоре су бедринац (*Trinia ramosissima*), лепљиви пуцавац (*Silene viscosa*), проха (*Beckmannia eruciformis*), девесиље (*Peucedanum officinale*), шварценбергова боквица (*Plantago schwarzenbergiana*), садлеров различак (*Centaurea sadleriana*) и позни зумбул (*Scilla autumnalis*).

Панонски субендеми: *Aster canus*, *Dianthus pontederiae*, *Roripa kernerii* и *Puccinellia limosa*.

Једна врста скакавца *Acrida ungarica* је панонски ендем.

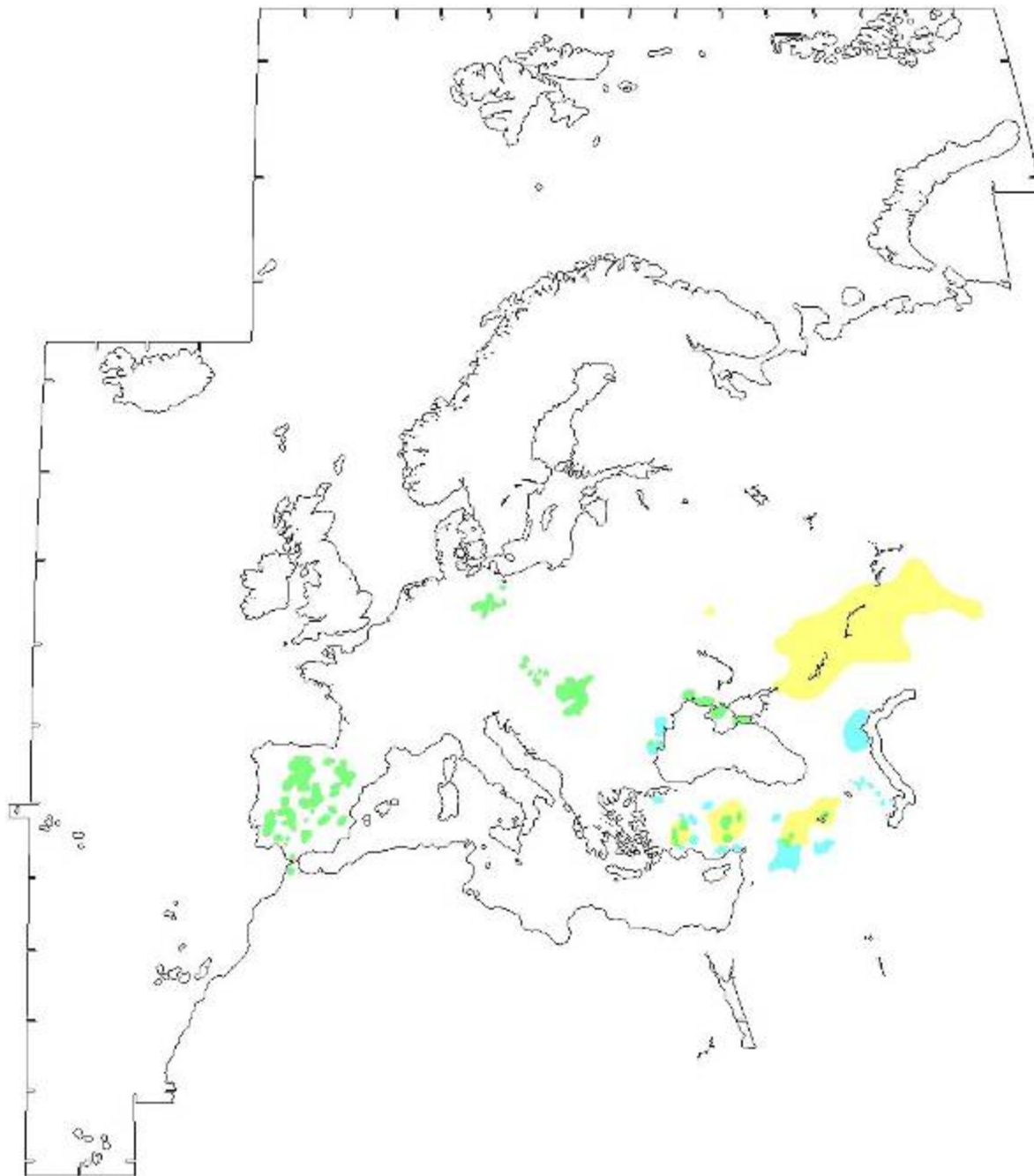
1.1.1. ВЕЛИКА ДРОПЉА (*Otis tarda*)

1.1.1.1. Опште одлике

Велика дропља је једна од најкрупнијих птица наше фауне, дужине од 75 до 105 cm, распона крила од 190 до 260 cm и тежине од 8 до 16 kg. По изгледу и начину живота јединствена је равничарска птица. Спада у ред ждраловки (*Gruiformes*), фамилију дропљи (*Otididae*).

1.1.1.2. Распрострањеност

Велика дропља у Европи насељава делове Панонске низије, средње Европе, црноморске регије и посебно Иберијског полуострва. Укупна европска популација је процењена на 31.000 – 36.000 примерака, од којих већина (23.000), настањује Шпанију. Тренд величине гнездилишне популације и величине ареала био је готово свуда у благом или изразитом опадању (смањењу), али је крајем 1990их година забележен благ пораст популације. Активне мере заштите допринеле су благом порасту и стабилизацији величине популације у Мађарској, Русији, Шпанији, Португалији и Аустрији. С друге стране, мање и изоловане популације су у последњој деценији у благом опадању, као што је случај у источним деловима Немачке, Чешкој и Словачкој. Популација у Румунији је у опадању од 1970-их година, и није познато да ли тренутно постоји. Са простора Француске и западних делова Немачке, као и из Грчке и Македоније, нестала је у двадесетом веку (BirdLife International, 2004).

Карта 1: Актуелно распрострањење велике дропље (*Otis tarda*) у западном Палеарктику

Легенда:

● – током целе године ● – током гнезђења ● – зими

1.1.1.3. Станиште

Велика дропља представља типичну птицу отворених степских подручја у пространим равницама. Услед драстичне измене некадашњих природних станишта човековим деловањем, у

савремено доба насељава веома мали број међусобно расцепканих подручја (Cramp & Simmons, 1993).

1.1.1.4. Репродукција

Репродуктивни циклус великих дропљи почиње у априлу, када мужјаци изводе свадбени плес на традиционалним местима. То су најчешће добро прегледна места са ниском вегетацијом, и са минималним могућностима узнемиравања. Најповољнији однос бројности полова је 1:1. Женке се могу парити и са више мужјака. Након парења, женке одлазе на места где ће положити јаја. Локације гнезда могу бити и до три километра удаљена од места парења.

Слика 2. Гнездо велике дропље

Природна травна станишта су најпогоднија за гнежђење, али погодују и житарице, луцерка и парлози. За летња станишта бира очувана степска подручја са малим присуством човека и ниским интензитетом обраде земљишта и малим притиском сточарства. Велика дропља се гнезди једном годишње, али понавља легло у случају његовог пропадања. Леже најмање једно, а највише три јајета, најчешће у ниској трави, ређе у високој. Гнезди се и на њивама. Женке су на гнездима од почетка маја, па све до краја јула у случају другог легла. Излежени птићи су одмах у стању да прате мајку и да се

самостално хране. Веома брзо расту и до јесени достижу величину одрасле птице. Прва фаза осамостаљења птића траје до краја августа. До почетка следећег пролећа стално су уз мајку. Женке стичу полну зрелост са три до четири године старости, а мужјаци око пете године (Cramp & Simmons, 1993).

1.1.1.5. Исхрана

Исхрана дропљи је веома разноврсна. Најважнији аспект исхране је у току интензивног раста и развоја младих, у касно пролеће и лето. Тада у исхрани доминира храна животињског порекла – од инсеката до ситних сисара, којом се најчешће храни ујутро и увече. Зими је основни извор хране уљана репица коју скупљају преко целог дана. Уколико зими дебео или тврд снежни покривач дуже од десетак дана прекрива тло, дропље се селе на југ. Иначе су станарице. И млади и одрасли пију воду, а зими једу снег (Cramp & Simmons, 1993).

Слика 3. Мужјак велике дропље приликом храњења, март 2016

1.1.1.6. Угроженост и заштита

Према најновијој IUCN категоризацији угрожених врста, налази се на европској и светској Црвеној листи, високо котирана као рањива врста (*VU-vulnerable*). Према SPEC категорија Европских потреба заштите, налази се у SPEC 1 категорији, у групи европских врста од глобалног значаја које су глобално угрожене и зависне су од мера очувања. Према Бонској конвенцији о миграторним врстама, означена је као угрожена врста селица (I), као и селица чији статус заштите није задовољавајући тако да је потребан међународни договор о њеној успешнијој заштити (II). Према Бернској конвенцији (заштита европског живог света и природних станишта) означена је као врста коју треба строго заштитити (II). Према директиви Савета Европске заједнице о заштити птица у дивљој природи стављена

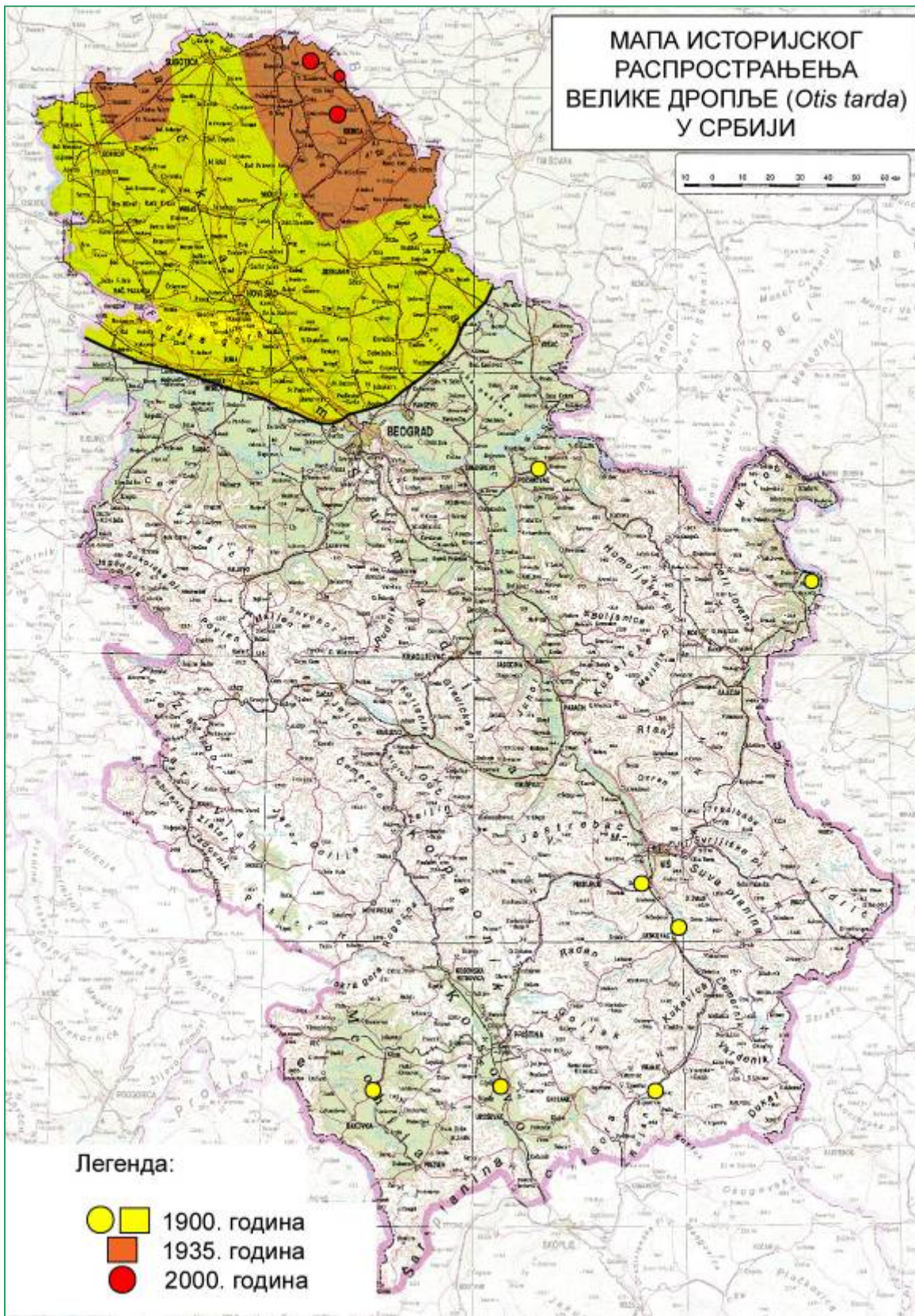
је на листу врста које треба да уживају посебну заштиту (Annex I) (BirdLife International, 2004).

Крајем 19. и почетком 20. века велика дропља је у Србији насељавала знатно шира пространства него данас. Гнездила се у већем делу Војводине, у Поморављу око Ниша и Прокупља, затим око Лесковца и Врања, као и у Неготинској Крајини и на Косову. Негативним антропогеним утицајем, посебно мењањем (уништавањем најповољнијих станишта) и директним ловним притиском, велике дропље су се повукле са већине некадашњих станишта (Garovnikov, 1998). Велика дропља је до почетка другог светског рата била званична ловна дивљач, док је у другој половини 20. века трајно заштићена. Према Уредби о заштити природних реткости у Србији (Сл.гл.50/93), заштићена је 1993. као национална природна реткост коју је забрањено прогањати, узнемиравати, хватати и убијати, као и уништавати њена станишта. Према Наредби о ловостају дивљачи у Србији, из 1994. сврстана је међу дивљач под трајном забраном лова. У Програму развоја ловства у Војводини и Србији за период 2001-2010., велика дропља је означена као приоритетна врста, на којој интензивно треба радити, кроз праћење стања (мониторинг) врсте у природи и предузимања активних мера заштите и опоравка националне популације. Налази се на прелиминарној црвеној листи угрожених кичмењака у Србији (Васић ет ал, 1991). На основу актуелних прописа спада у Строго заштићене врсте (Правилник о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива; Службени гласник РС 5/2010).

Сматра се да је почетком 20. века у Војводини живело преко 1000 великих дропљи, али је већ средином 20. века бројност спала на свега неколико десетина јединки (30-50). Бројност се на крају 1980-их процењивала на 26 примерака. Савремена бројност се процењује на максимално 20 птица у зимском периоду, док на гнежђењу има један репродуктивно активан мужјак и око 5 репродуктивних женки, које су сконцентрисане на релативно малом простору у зони Мокрина, Јазова, Иђоша, Сајана и Врбице. Према оценама стручњака из Националног парка Кишкуншаг, капацитет северног Баната омогућава живот максимално 50-60 јединки.

Слика 4. Женке велике дропље, март 2016

Карта 2: Историјско распрострањење велике дропље (*Otis tarda*) у Србији

Зими велика дропља углавном остаје у широј зони својих гнездилишних станишта, али када је изузетно јака зима може предузети шира лутања у јужном правцу. На подручју садашњег гнездилишта у северном Банату, последњих година је у организацији Ловачког друштва “Перјаница” из Мокрина предузимано организовано прихрањивање са силажом да би се дропље одвратиле од селидбених померања.

1.1.1.7. Велика дропља (*Otis tarda*) у северном Банату - актуелно стање популације, просторни распоред и сезонска динамика

Актуелно стање популације велике дропље у северном Банату је критично. Бројност птица је пала испод биолошког минимума и данас броји око 13 јединки. У погледу полне и узрасне структуре популације велике дропље чини један зрели, репродуктивно активни мужјак, један млади мужјак који још увек није репродуктивно активан и углавном се налази у друштву женки. Остатак популације чине женке различите старосне доби. Шепурење мужјака је утврђено на најмање пет локација. Најзначајнија шепурилишта су на подручју које обухвата околину Сенокоса, Милине баре и Дебелог ата. Локације шепурења се делимично мењају током времена. У ближој околини задржавају се женке, које након парења формирају легла. Излежени младунци се овде задржавају до краја лета.

Слика 5. Пиле велике дропље

Последњих година забележено је одвијање свих репродуктивних активности велике дропље (шепурење, инкубација и извођење младих) изван граница Резервата на површинама под нижим културама као што су пшеница и луцерка на потезу 3. и 4. дужи локалитета „Мокрин“, као и на површинама под травном вегетацијом на локалитетима „Паликућин брег“ и код „Парћина“.

Традиционално зимовалиште великих дропљи налази се на локалитету Вајлерка, њивама источно од пута Мокрин – Црна бара, близу Румунске границе. Налази се на удаљености од око четири километра од Јароша. Локалитет Вајлерка представља комплекс обрадивих површина претежно засејаних уљаном репицом која представља основну хранидбену базу великих дропљи у зимском периоду. На овом локалитету оне су већ у јесен, окупљене у мања јата.

Слика 6. Велике дропље и срне на локалитету Вајлерка, март 2016

1.1.1.8. Повезаност популације велике дропље у Србији са суседним популацијама

Репродуктивне територије великих дропљи у Србији налазе се на крајњем југоистоку Панонског ареала ове врсте. Савремени распоред великих дропљи у овом делу Панонске низије представља остатке некадашње континуиране популације која је обухватала територије данашње Србије, Мађарске и Румуније. Најближа витална гнездећа популација је у Мађарској, на локалитету Чанади пуста (Csanádi pusztá), у Националном парку Кереш-Марош (Körös-Maros). На овом локалитету има око четрдесет јединки велике дропље. Чанади пуста је од Јароша око педесет километара. Током 1970их, када је популација на локалитету Сигету била витална, у Мађарској је постојала гнездећа популација од око десет јединки на оближњем локалитету Тисасигет. Иако је ова

јединствена прекогранична популација престала да се редовно гнезди, повремена осматрања великих дропљи означавају ово место као најпогодније за евентуално поновно успостављање блиске повезаности популација у Србији и Мађарској. Услед непотпуне истражености, за сада нису доступни подаци о евентуалној вези великих дропљи из Мађарске и Србије, са дропљама из Румуније.

Рубне популације ове угрожене врсте, у које спада и популација у северном Банату, спадају у најугроженије и за заштиту најзначајније, али и најделикатније. Њихов губитак се много теже може надокнадити него губитак централних популација, а представљају и основну базу за евентуално ширење ареала у случају побољшања услова.

1.1.1.9. Остала подручја у Србији од значаја за велике дропље

Велике дропље су птице везане за пространа травна подручја на којима се шепуре и изводе младе, али је њихов дијапазон кретања знатно шири и често непредвидив. Иако се у границама Резервата одиграва већи део животног циклуса великих дропљи, њима нису у потпуности обухваћени сви важни и потенцијално важни локалитети. На локалитету Вајлерка код Мокрина, око пет километара североисточно од Јароша, преовлађују њиве, интензивно обрађиване али погодне за зимску исхрану. Црни рит, код села Црна бара, је травно станиште на ком су приликом истраживања орнитолога Завода 1965.-1975. спорадично уочаване велике дропље на гнезђењу. У данашње време се не виђају на овом локалитету, али уколико се популација буде бројно и просторно повећавала, највероватније ће међу првима населити Црни рит. На њивама у окружењу Кочовата виђани су мужјаци у шепурењу, а могуће је да и женке у некој од њива полажу јаја. Понекад се виђају и на њивама у ближој околини Резервата на Јарошу, а поготово код југоисточног краја на Сентошу и Даниловом брегу. У зиму се велике дропље крећу и до атара Остојићева, Падеја и других оближњих села.

Иако ретко, велике дропље се спорадично виђају ван подручја северног Баната. Постоји неколико података из 1980их, са слатинских ливада средњег Баната (Слано копово, Арадац, Меленци, Кумане). У зиму 2000. године, виђене су и на слатинским ливадама код Станишића, у Бачкој. Претпоставља се да се ради о птицама из НП «Кишкуншаг» из Мађарске. Већа јата су у зиму 2003. године виђена код Новог Бечеја, источно од СРП «Слано копово».

Слика 7. Велике дропље на зимовалишту на локалитету „Вајлерка“, фебруар 2016

1.1.2. ФЛОРИСТИЧКЕ И ВЕГЕТАЦИЈСКЕ ОДЛИКЕ

Специјални резерват природе „Пашњаци велике дропље“ у ужем окружењу тремеђе насеља Мокрин-Сајан-Јазово, одликује делимична очуваност станишта панонског типа. Њихов сложен и интересантан биљни покривач је резултат специфичних природних услова: изражен микрорељеф, повремено плављење, благо заслањене подземне воде, мала количина падавина и изразито континентална клима. То је допринело развоју сложених вегетацијских типова а истовремено и опстанку, истина у малом броју, ретке птице - велике дропље (*Otis tarda*). Овај резерват се простире на лесној тераси северног Баната а мањим делом и на алувијалној тераси речице Аранке (Златице). Последица тога је превага терасног леса у геолошкој подлози и јединствена вегетација.

Због присуства мозаика панонских заједница слатинског, ливадског, степског и мочварног карактера Буторац Б. (*in* Стевановић, В., 2005/2006) предлаже потес на тремеђи између Мокрина, Сајана и Јазова за Ботанички значајно подручје Србије (*Important Plant areas* тј. „*IPA in Serbia*“). Предлог носи назив као и само природно добро: Специјални резерват природе „Пашњаци велике дропље“. Оправданост овог предлога потврђује и чињеница да се ради о подручју на ком су развијене неке, само за овај простор специфичне, фитоценозе, као и 15 таксона који по разним критеријумима представљају ретке врсте васкуларне флоре Србије. То су: *Aster canus*, *Aster sedifolius* (*A. punctatus sedifolius*), *Trinia ramosissima*, *Silene viscosa*, *Pholiurus pannonicus*, *Plantago tenuiflora*, *Beckmannia eruciformis*, *Silene viridiflora*, *Peucedanum officinale*, *Cynoglossum hungaricum*, *Plantago schwarzenbergiana*, *Centaurea sadleriana*, *Trifolium angulatum*, *Centaurea spinulosa* и *Ornithogalum pyramidale* (која је ретка врста у равничарским пределима). У непосредном контакту са овим подручјем је терен који представља једино налазиште у Војводини ретке врсте *Trifolium vesiculosum* у Војводини. Нешто нижег ранга значаја су врсте *Salvia aethiopsis*, *Achillea setacea* и *Ranunculus pedatus*, које су забележене у границама досадашњег Резервата.

Према Буторац (*in* Стевановић, В., 2005 и 2006) ово подручје у складу са схватањем Horvat *et al.* (1974) припада панонској провинцији, јужносибирско-панонском подрегиону, понтско-јужносибирског региона. То би у складу са биогеографском поделом Југославије коју даје Стевановић (*in* Стевановић, Васић, 1995) уствари била иста провинција панонско-влашког подрегиона у оквиру понтског региона.

Увидом у флору и вегетацију, не са флорогентског и хоролошког аспекта, већ само по заступљеним врстама са *IPA* индикаторске чек листе, на први поглед се стиче утисак да значај није толики јер само 6 врста са ове листе расте на подручју Резервата. То су: *Beckmannia eruciformis*, *Puccinellia limosa*, *Camphorosma annua*, *Cetaurea sadleriana*, *Roripa kernerii* и *Statice gmelini* Willd. subsp. *hungaricum* /*Limonium gmelini*/. Међутим, када се узме у обзир колико је у флори овог, просторно ограниченог природног добра на северу Баната, присутно панонских ендема и субендема, реликтних таксона, Строго заштићених врста, врста са Црвене листе флоре Србије и Црне горе или пак врста које су обрађене у Црвеној књизи флоре Србије 1, онда слика простора са ботаничког аспекта изгледа сасвим другачије. А то сведочи и о флористичко-вегетацијском значају очуваних природних оаза на северу Баната.

1.1.2.1. ТИПОВИ СТАНИШТА

На подручју СРП „Пашњаци велике дропље“, заступљена су 4 типа станишта са „Националне *IPA* листе“:

1. D5 - Оштрици и тршћаци, обично без слободне стајаће воде
2. E2 - Низијске ливаде косанице (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*)
3. E6 - *Копнене (континенталне халофитске ливаде)
4. E6 - *Панонске слане степе и слане мочваре (Буторац *in* Стевановић 2005/2006/)

На подручју истраживаног равничарског дела северног Баната влада континентална клима. Изражени климатски екстреми и велика сталност ветрова, од којих су најчешћи југоисточни и северозападни, су од битног значаја за биљни свет, као и просечна годишња количина падавина која је ниска. Тако у најближим метеоролошким станицама (Кикинди и Новом Кнежевцу) годишња количина талога износи свега 558 mm, односно 602 mm. Пресудни значај за карактер вегетације, а посебно за мозаични распоред биљних заједница, имају изражен мезо- и микрорелеф, неуједначен салинитет подлоге и променљива влажност исте. Нижи терени су током пролећа под водом, док лети сасвим исуше и испуцају што је од пресудног значаја за физиогномију и карактер биљног покривача. Буторац, Б. (*in* Стевановић, В., 2005 и 2006) истиче да „на лесној тераси овог дела Баната постоје прелесни токови прекривени танким слојем леса. Данас су то депресије у којима се вода повремено или стално задржава, што битно утиче на вегетацију. Она је истовремено одраз заравњених, слабо заслањених терена, али и рељефа са израженим гредима (гребенима). Осим ових услова, на рецентно стање природних екосистема утицаја је имало и негативно присуство човека (преоравање и напуштање

преораних површина, хидромелиорациони радови у виду прокопавања канала, прекомерна испаша, кошење травне вегетације, и сл.)“.

1.1.3. ФАУНА

1.1.3.1. ФАУНА ИНСЕКАТА

Простор СРП «Пашњаци велике дропље», представљен ретким панонским фрагментима сувљих ливадско-слатинских станишта, обилује типичном ентомофауном. Већина заступљених врста значајна су хранидбена база за популацију велике дропље.

На простору СРП „Пашњаци велике дропље“ утврђени су представници следећих фамилија: Sminthuridae, Coenagrionidae, Lestidae, Corduliidae, Aeshnidae, Libellulidae, Gomphidae, Acrididae, Tettigonidae, Pentatomidae, Scarabaeidae, Cetoniidae, Coccinellidae, Cerambycidae, Carabidae, Chrysomelidae, Nymphalidae, Pieridae, Papilionidae, Sphingidae, Tabanidae. Већина овде регистрованих инсеката су широкораспрострањене врсте евросибирског или евромедитеранског елемента. Ипак, присутне су и врсте на граници распрострањења, као што су *Leptophyes punctatissima* и *Propylea quatuordecimpunctata*, чија јужна граница ареала пролази кроз Србију. Ово су врсте хладнијих и влажнијих станишта, тако да је неопходно на њих обратити посебну пажњу у смислу очувања њихових станишта.

Овај простор пружа и адекватне станишне услове за изванредан број угрожених врста на националном и интернационалном нивоу (Табела 1.).

Табела 1: Угрожене врсте инсеката према националном и међународним критеријумима.

Врста	Статус заштите				
	Строго заштић. врста	IUCN	Бернска конвен.	Директива о стаништима (Natura 2000)	Угрожена врста у Мађарској
<i>Anax imperator</i> Leach 1815		LC			
<i>Ophiogomphus cecilia</i> (Fourcroy, 1785)		Lr/lc	*	Annex II, IV	*
<i>Acrida ungarica</i> (Herbst, 1786)	*				*
<i>Coccinella septempunctata</i> (Linnaeus, 1758)					
<i>Carabus cancellatus intermedius</i> Dejean, 1826		VU			*
<i>Vanessa atalanta</i> (Linnaeus, 1758)					*

<i>Papilio machaon</i> Linnaeus, 1758	*				*
--	---	--	--	--	---

(IUCN: LC – најмања угроженост, Lr/lc – мали степен угрожености, VU – рањива врста)

Угроженост вилиних коњица (Odonata), се пре свега огледа у све већем оптерећењу водених тела, у којима се развијају њихове ларве, органским и хемијским материјама. *Ophiogomphus cecilia* је у западним и јужним деловима европског континента ограничена на изоловане популације (VONWIL, 2000).

Данас је и у средњој Европи фрагментирано распоређена, чак је у неким земљама на ивици истребљења. Највећи узрок угрожавања врсте јесте ширење аграрних површина, односно уништавање природних. Према ZIMMERMAN-у (1993) ова врста представља индикатора незагађене воде. Сличан случај је и са врстом *Anax imperator*, веома атрактивног изгледа и величине. Ова врста је изузетан предатор и регулатор популација осталих водених бескичмењака (SCHAFFNER ET ANHOLT, 1998). Међутим, такође не показује толеранцију на органско загађење воде. Њихове популације су у највећој мери угрожене губитком природних станишта проузрокованим ширењем пољопривредних површина и изградњом инфраструктуре. Ипак, према затеченом стању бројности врста вилиних коњица и абунданци, доминирале су врсте прилагођене развоју у води веома оптерећеној органским материјама, чему је узрок близина аграрних површина.

Седмо-тачкаста бубамара (*Coccinella septempunctata*) насељава сва станишта где су присутне и лисне ваши којима се хране њихове ларве, као и одрасли инсекти. Користи се у биолошкој борби против лисних ваши. Међутим, прекомерна употреба пестицида доводи до пада њихових популација.

Acrida ungarica панонски ендем, насељава ливаде на песку и степска станишта. Сви представници Acrididae су слабо прилагодљиви на промене услова станишта, па тако и ова врста за коју поред даље фрагментације станишта угрожавајуће факторе представљају и паљење вегетације чиме се спаљују њихови развојни облици (јаја, ларве и лутке) и уништавају биљке хранитељке.

Последица последње наведеног, као и комасација сувих и умерено влажних станишта и њихово претварање у обрадиве површине у Војводини (ЈАКШИЋ, 2003) узрок је што ластин репак (*Papilio machaon*) данас веома редак и Строго заштићен у Србији. Заједнице дивље мирођије на просторима за проширење према селима Јазово и Сајан, значајна су станишта ове врсте.

Услед постојања низа пољопривредних површина у непосредној околини дошло је до продора инсеката који се сматрају за штеточине у пољопривредној производњи на простор Резервата, чиме се додатно смањују еколошке нише за развој угрожене ентомофауне. За сада није неопходно спроводити мере за сузбијање таквих врста како није утврђена њихова значајна доминација на овом простору.

У светлу открића *Eumerus pannonicus* Ricarte, Vujic & Radenkovic, sp.nov. најновијег представника ентомофауне СРП „Пашњаци велике дропље“, врсте до сада непознате

науци, афирмисаће се даља опсежна истраживања фауне инсеката као и мере заштите типских локалитета ове врсте.

Слика 8. *Eumerus pannonicus* Ricarte, Vujic & Radenkovic, sp.nov – нова врста за науку

1.1.3.2. ФАУНА ВОДОЗЕМАЦА И ГМИЗАВАЦА

Иако не представљају темељну природну вредност водоземци и гмизавци неодвојива су и веома важна карика у укупним трофичким односима овог подручја. Значај водоземаца и гмизаваца на овим стаништима, као прелазних и завршних чланова биоценоза, проистиче из многобројних, узајамно испреплетених односа који владају у овим специфичним екосистемима. Водоземци и гмизавци представљају хранидбену базу за многе врсте заштићених врста птица.

Простор околине «Пашњака велике дропље» је због плодног земљишта и интензивне пољопривредне производње, под изузетно јаким антропогеним утицајем, па преостала станишта представљају последњи рефугијум за не мали број врста водоземаца и гмизаваца.

На подручју СРП „Пашњаци велике дропље“ забележено је 6 врста водоземаца, што чини 26% од укупно 23 врсте које су забележене на територији републике Србије. У батрахофауни најзаступљенију компоненту чине три врсте фамилије *Ranidae*: *Rana kl. esculenta* (зелена жаба), *Rana lessonae* (мала зелена жаба) и *Rana ridibunda* (велика зелена

жаба). Ове врсте су заштићене Уредбом о стављању под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне ("Сл. Гл. РС", бр. 31/05).

Стање популација врста водоземаца у директној је вези са стањем акватичних биотопа који су им неопходни за нормално одвијање животних циклуса.

На овом локалитету забележено је и 4 врсте гмизаваца, што чини 18% од укупно 22 врсте које су забележене на територији републике Србије. Реално је за очекивати да ће се даљим истраживањима проширивати дати списак присутних врста гмизаваца. Одређени број врста водоземаца и гмизаваца, које обитавају на подручју предвиђеном за заштиту, значајне су у међународним и националним размерама.

Важан фактор за постојање и очување разноврсности батрахо- и херпетофауне је присуство различитих типова станишта на овом, релативно малом, простору. Нарочито су значајна водена станишта, река Златица, сталне и повремене баре и канали, који представљају једино место где водоземци (било да су више везани за воду као зелена жаба, мала зелена жаба и велика зелена жаба, или да су мање везани за воду као гаталинка, црвентрби мукач и обична чешњарка) могу успешно да заврше свој репродуктивни циклус, односно да положи јаја и једино место где могу да презиме.

Неке врсте водоземаца (гаталинка, црвентрби мукач, обична чешњарка) бораве у воденој средини само током кратке сезоне парења, док остатак године проводе на околним терестричним локалитетима, где се хране и где проводе зиму у хибернацији.

Новија истраживања (Semlitsch and Bodie, 2003) показују да водоземци у просеку мигрирају од 159-290 метара од обале водене површине (минимално 20-30 метара, максимално до 1600 метара). Гмизавци мигрирају у просеку од 127-289м од обале (минимално 30 метара, максимално до 1600 метара), што упућује на то да простор унутар СРП „Пашњаци велике дропље“ има одговарајуће услове опстанка за већину представника ових група фауне у региону који настањују.

Табела 2.: Врсте водоземаца које зависе од овог подручја

Бр	SPECIES	ВРСТА	СЗВ	CITES	IUCN	Bern	EU
1.	<i>Bombina bombina</i>	црвентрби мукач	+	-	LC	II	II, IV
2.	<i>Pelobates fuscus</i>	обична чешњарка	+	-	LC	III	-
3.	<i>Hyla arborea</i>	гаталинка	+	-	LRnt	II	IV
4.	<i>Rana kl. esculenta</i>	зелена жаба	-	-	LC	III	V
5.	<i>Rana lessonae</i>	мала зелена жаба	-	-	LC	III	IV
6.	<i>Rana ridibunda</i>	велика зелена жаба	-	-	LC	III	V

Скраћенице, које означавају статус заштите и/или угрожености врсте:

СЗВ – Строго заштићене врсте (Правилник о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива; Службени гласник РС 5/2010).

CITES – врсте обухваћене Конвенцијом о међународном промету угрожених врста дивље флоре и фауне:

Annex II – Врсте које могу бити угрожене ако се њихов промет не подвргне строгим прописима

Annex III – Врсте обухваћене Наредбом о стављању под контролу коришћења и промета дивљих биљних и животињских врста, (Сл. гл. РС 17/1999).

IUCN – категорије угрожениости: LC последња брига, LRnt зависне од заштите, скоро угрожене.

Bern – Конвенција о заштити европског дивљег живог света и природних станишта, Берн, 1979;

Annex II – строго заштићене животињске врсте;

Annex III – заштићене врсте које подлежу посебним управним мерама (регулација/забрана експлоатације, промета и држања).

EU – Директиве Савета Европске Уније (Directive 92/43/ЕЕС)

Annex II – животињске и биљне врсте од заједничког интереса чије очување захтева одређивање посебних подручја за њихову заштиту;

Annex IV – животињске и биљне врсте од заједничког интереса које захтевају строгу заштиту;

Annex V – животињске и биљне врсте од заједничког интереса чија експлоатација подлеже посебним управним мерама.

Табела 3.: Врсте гмизаваца које зависе од овог подручја

Бр	SPECIES	ВРСТА	СЗВ	CITES	IUCN	Bern	EU
1.	<i>Emys orbicularis</i>	барска корњача	+	-	LRnt	II	II, IV
2.	<i>Lacerta agilis</i>	ливадски, сиви гуштер	-	-	LC	II	IV
3.	<i>Podarcis muralis</i>	зидни гуштер	-	-	LC	II	IV
4.	<i>Natrix natrix</i>	белоушка	+	-	LC	III	IV

СЗВ – Строго заштићене врсте (Правилник о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива; Службени гласник РС 5/2010).

CITES – врсте обухваћене Конвенцијом о међународном промету угрожених врста дивље флоре и фауне:

IUCN – категорије угрожениости: LC последња брига, LRnt зависне од заштите, скоро угрожене.

Bern – Конвенција о заштити европског дивљег живог света и природних станишта, Берн, 1979;

Апнех II – строго заштићене животињске врсте;

Апнех III – заштићене врсте које подлежу посебним управним мерама (регулација/забрана експлоатације, промета и држања).

EU – Директиве Савета Европске Уније (Directive 92/43/EEC)

Апнех II – животињске и биљне врсте од заједничког интереса чије очување захтева одређивање посебних подручја за њихову заштиту;

Апнех IV – животињске и биљне врсте од заједничког интереса које захтевају строгу заштиту;

Међу наведеним врстама водоземаца и гмизаваца 50% је Строго заштићених врста. Без обзира на важећи статус заштите, све наведене врсте представљају, у ланцу исхране, значајну карику функционисања постојећих екосистема и услов опстанка великог броја врста птица и сисара, међу којима су бројне заштићене, ретке и угрожене врсте. Ради очувања разноликости врста водоземаца и гмизаваца, њиховог просторног распореда и динамике њихових популација, неопходно је очувати и унапређивати разноврсност станишта на овом подручју.

На основу изнетих података и поред недовољне истражености, херпетофауна овог подручја значајна је, а подручје Резервата значајно за њено очување.

1.1.3.3. ФАУНА ПТИЦА

Поред значаја за велике дропље (*Otis tarda*), ово подручје је најочуванији склоп равничарских степских и слатинских станишта у Србији, насељено особеном и ретком орнитофауном. Представља једно од неколицине преосталих гнездилишта ритске сове (*Asio flammeus*), еје ливадарке (*Circus pygargus*) и ћурликовца (*Burchinus oediconemus*) у држави. У репродуктивном периоду од ових терена зависе степске врсте, попут сиве ветрушке (*Falco vespertinus*), модровране (*Coracias garrulus*), сивог сврачка (*Lanius minor*) и степске трептељке (*Anthus campestris*). Последња уточишта мале дропље (*Tetrax tetrax*) и мале шеве (*Calandrella brachydactyla*) у Србији су била на ниским травним заједницама у атару Јазова и Сајана. У току сеобе и зимовања овде долазе ждралови (*Grus grus*), еје стрнарице (*Circus cyaneus*) и царске шљуке (*Numenius arquata*). Мозаичан распоред степских и слатинских травних заједница, додатно је обogaћен плитким барама на нижем терену, близином појединачних стабала и шумарака и екстензивног рибака Јазово. У току сеобе у плитким, најчешће уздужно распоређеним барама, локално званим «вокови», бораве патке, а у репродуктивном периоду представљају основно хранилиште једне од три преостале колоније кашичара (*Platalea leucorodia*) у Србији, са рибака Јазово. Отворене терене Резервата одликује богата и разноврсна фауна птица, јединствена на нашим просторима. СРП „Пашњаци велике дропље“ настањују птице степа и слатинских ливада

и бара, представљајући ретко очувано уточиште некада широко распрострањене типичне панонске орнитофауне.

На простору предвиђеном за нови проширени Резерват регистровано је 135 врста птица од којих су са аспекта заштите многе значајне у националним и међународним размерама, што је потврђено њиховим присуством на разним листама, уредбама и конвенцијама:

111 врста је Строго заштићено, Правилником о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива; Службени гласник РС 5/2010).

Ixobrychus minutus, Botaurus stellaris, Egretta garzetta, Egretta alba, Ardea purpurea, Plegadis falcinellus, Platalea leucorodia, Ciconia ciconia, Ciconia nigra, Haliaeetus albicilla, Accipiter nisus, Buteo buteo, Buteo lagopus, Buteo rufinus, Circus aeruginosus, Circus cyaneus, Circus pygargus, Pandion haliaetus, Falco tinnunculus, Falco vespertinus, Falco subbuteo, Falco columbarius, Falco cherrug, Falco peregrinus, Anser anser, Anas clypeata, Aythya nyroca, Grus grus, Otis tarda, Tetrax tetrax, Rallus aquaticus, Porzana porzana, Porzana parva, Burchinus oediconemus, Vanellus vanellus, Charadrius dubius, Gallinago gallinago, Numenius arquata, Limosa limosa, Philomachus pugnax, Tringa ochropus, Tringa glareola, Tringa nebularia, Tringa totanus, Tringa erythropus, Actitis hypoleucos, Columba oenas, Cuculus canorus, Tyto alba, Athene noctua, Asio otus, Asio flammeus, Caprimulgus europaeus, Apus apus, Alcedo atthis, Merops apiaster, Upupa epops, Coracias garrulus, Dendrocopos major, Dendrocopos syriacus, Dendrocopos minor, Calandrella brachydactyla, Calandrella rufescens, Galerida cristata, Alauda arvensis, Anthus trivialis, Anthus pratensis, Anthus campestris, Motacilla flava, Motacilla alba, Riparia riparia, Hirundo rustica, Delichon urbica, Troglodytes troglodytes, Erithacus rubecula, Luscinia megarhynchos, Luscinia svecica, Phoenicurus ochruros, Phoenicurus phoenicurus, Saxicola rubetra, Saxicola torquata, Turdus merula, Turdus pilaris, Oenanthe oenanthe, Acrocephalus palustris, Acrocephalus schoenobaenus, Acrocephalus arundinaceus, Acrocephalus scirpaceus, Acrocephalus melanopogon, Locustella luscinioides, Sylvia atricapilla, Sylvia communis, Parus major, Parus caeruleus, Aegithalos caudatus, Remiz pendulinus, Oriolus oriolus, Lanius collurio, Lanius minor, Lanius excubitor, Fringilla coelebs, Fringilla montifringilla, Carduelis chloris, Carduelis carduelis, Carduelis cannabina, Serinus serinus, Emberiza citrinella, Emberiza schoeniclus, Miliaria calandra.

58 врста налази се на СПЕС листи, од чега СПЕС 1 – 5, СПЕС 2 – 15, СПЕС 3 – 38. Врсте категорисане као СПЕС 1, спадају у групу најугроженијих животиња на Планети. Ту спада пре свега велика дропља, али и патка њорка - *Aythya nyroca*, орао белорепан - *Haliaeetus albicilla* и степски соко - *Falco cherrug*, пролазнице или ретки гости, као и мала дропља - *Tetrax tetrax*, ишчезла врста.

25 врста птица налазе се на СITES листи, од тога три (*Haliaeetus albicilla, Falco cherrug, Tyto alba*) на Додатку 1, као изузетно угрожене врсте.

39 врста захтевају посебне мере заштите станишта - *Emerald*

Станишта птица на подручју СРП „Пашњаци велике дропље“:

- Ливаде и пашњаци су основни и најважнији тип станишта птица у Резервату. У зависности од висине зељастог покривача, овде се гнезде и хране велике дропље. Ћурликовци фаворизују сува, готово полупустињска травна станишта или њиве, док ритске сове и еје ливадарке зависе преваходно од влажних ливада. Међу певачицама, овде су честе пољске шеве и велике стрнадице у ниској и сувој трави, жуте пастирице на влажним ливадама и црногрла и обична траварка у вишој трави, чичковима и појединачним жбуновима. Изразито ниска трава станиште је ђубасте шеве и степске трептељке. Јаребице и препелице су такође гнездарице ливада и пашњака. На ова значајна зимовалишна и селидбена стајалишта долазе ждралови, царске шљуке, еје стрнарице, велики сврачци и друге врсте.
- Појединачна стабла и шумарци се гнездилишта птица којима су основна хранидбена база отворени терени. Међу њима, најважније за заштиту су сиви сврачак, модроврана и сива ветрушка. На стаблима се гнезде и чворци, једна од најчешћих врста на овом терену, у тесној спрези са пашарењем на овим просторима. Врсте које су више зависне од дрвећа и жбуња на овом простору су и детлићи, вуга, кос, сенице и соко ластавичар.

Слика 9. Соко ластавичар (*Falco subbuteo*)

- Стари напуштени и активни салаци, пружају услове за гнезђење кукумавки, кукувија и сеоских ласти, врста које се хране претежно на ливадама и пашњацима.

Слика 10. Кукумавака (*Athene noctua*)

- Плитке баре - тзв. „вокови“, варирају од године до године, са највише воде у пролеће, која се касније повлачи. Овде се у сезони гнезђења хране чапље и кашичари, али и вивци. У високој трсци сталнијих бара се гнезде букавац, лиске, патке и еја мочварица, а од певачица трстењаци и мочварна стрнадица. У доба пролећне сеоба у „вокове“ слећу патке, поготово често грготовац (пупчаница) и глуvara, али и ређе врсте патака, кашикаре и њорке. У јесењој сеоби овде долећу различите врсте шљукарица - *Scolopacidae*, орлови рибари и црне роде.
- Њиве и стрњике су присутне на овим просторима, као антропогено измењена станишта птица. Дропље, шеве и ћурликовци, као и јаребице и препелице, користе поред травних, делимично и ова станишта. Птице попут гусака, стрнадица, зеба, чешљугара и трептељки, хране се овде током јесењих и зимских месеци.

1.1.3.4. ФАУНА СИСАРА

На подручју које је, као станиште велике дропље, проглашено Специјалним резерватом природе „Пашњаци велике дропље“, регистровано је, током припреме студије, као и каснијим истраживањима и мониторингом присуство укупно 24 врсте сисара. Из групе бубоједа (*Insectivora*), на целом подручју су са значајном бројношћу присутне ровчице рода *Crocidura* - двобојна пољска ровчица (*Crocidura leucodon*) и мала пољска ровчица (*C. suaveolens*). На нешто влажнијим стаништима у микродепресијама среће се

мала ровчица (*Sorex minutus*), а само уз речицу Аранку ловљена је шумска ровчица (*Sorex araneus*).

У гвалицама кукувије регистрована је, поред претходних, и врста *Neomys anomalus* - мочварна ровчица, као и водена ровчица (*N. fodiens*).

Висока бројност ровчица условљена је, свакако, значајном разноврсношћу и бројношћу присутних врста инсеката као основне компоненте исхране ових сисара на станишту велике дропље.

На истраживаном простору, а нарочито у близини Аранке, регистровано је присуство животиња из групе љиљака (*Chiroptera*) али њихова идентификација није вршена, те не можемо говорити о конкретно присутним врстама. Но, како се већина представника овога реда налази међу заштићеним, угроженим и ретким животињским врстама, неопходно је, како у будућим истраживањима тако и у газдовању овим простором, посветити им дужну пажњу.

Обични или пољски зец (*Lepus europaeus*), једини представник двојезубаца (*Lagomorpha*) код нас, налази на описиваном подручју идеалне услове опстанка, те представља значајну ловну дивљач.

Слика 11. Зец (*Lepus europaeus*)

Представници групе глодара (*Rodentia*) имају несумњиво вишеструки значај у функционисању екосистема заштићеног природног добра. Мишеви и волухарице, кроз односе у ланцима исхране, директно условљавају опстанак многих карниворних птица и сисара, међу којима се истичу ритска и шумска ушара, ветрушке, еје, а од сисара ласица, твор, куна. Они, такође, као што је већ поменуто, улазе у састав исхране велике дропље.

При томе је, с обзиром на услове станишта, доминантна врста ситних глодара пољска волухарица (*Microtus arvalis*), док су, како у периоду истраживања 1992/93. године, тако и током каснијег праћења стања териофауне, знатно ређе налажене земљана волухарица (*Pitymys subterraneus*), степски миш (*Apodemus microps*), те на пољопривредним културама пољски миш (*Apodemus sylvaticus*) и хрчак (*Cricetus cricetus*). 2006. година је била година каламитета ове врсте, али је и тада хрчак углавном регистрован на пољопривредним површинама око резервата. Регистровањем хумки, у јесењем периоду, утврђено је, појединих година, значајно присуство миша хумкаша (*Mus musculus hortulanus*) не само на актуелним обрадивим површинама већ и на парлозима некада обрађиваног земљишта.

Анализом гвалица сова регистрована је (Набијан-Микеš et al., 1996) и ливадска волухарица (*Microtus agrestis*), која је до тада забележена само на простору северне Бачке (Јудашко језеро, Дорослово). Ова врста се у Војводини налази на јужној граници ареала и, као таква, представља значајног члана фауне станишта велике дропље.

У односу на типичне степске врсте териофауне које представљају строго заштићене врсте, значајно је истаћи да је на подручју резервата, током припреме стручно документационе основе, текуница (*Spermophilus citellus*) примећена само на два локалитета. Међутим, током наредних година, регистрована је значајна микропопулација ове врсте у атару села Сајан.

На простору централног дела резервата констатована је повећана дисперзија текунице, нарочито на потесу „Три анте” - „Дебели ат”. Адекватне мере заштите и унапређивања станишта велике дропље, односно очување пашњачких површина, обезбедиће услове опстанка и ове ретке и угрожене врсте сисара. Истовремено, текуница, као врста са Црвене листе света, треба да буде објекат перманентног мониторинга у будућој заштити подручја и присутне биолошке разноврсности.

Ретку врсту представља и степски миш (*Apodemus microps*), становник најтипичнијих степских предела у југоисточном делу Панонске низије, док је Строго заштићена врста патуљаста миш (*Micromys minutus*), врста везана за травна станишта овога подручја.

У групи звери (*Carnivora*) треба истаћи строго заштићене врсте, с једне стране, али и врсте које у односима предатор - плен имају значајни утицај на опстанак велике дропље.

Регистроване строго заштићене врсте овога подручја су куна белица (*Martes foina*) и ласица (*Mustela nivalis*), а с обзиром на услове станишта, треба трагати за степским твором (*Mustela eversmanni*), као и хермелином (*Mustela erminea*). Обични или мрки твор (*Mustela putorius*), евидентиран је уз обалу Аранке.

Лисица (*Vulpes vulpes*) чија је бројност на овом подручју углавном висока, захваљујући значајном присуству ситних глодара као основне компоненте њене исхране, представља сталну опасност за дропљу, нарочито у периоду када лежи на јајима и изводи младе. Стога

је неопходно контролисати и по потреби вршити редукцију бројности ове врсте на заштићеном природном добру.

На простору Резервата евидентирана је експанзија бројности популације шакала (*Canis aureus*). У наредном периоду неопходно је утврдити бројност ове врсте на подручју СРП „Пашњаци велике дропље“, кроз истраживање исхране, његову улогу на овом подручју, као и предаторски притисак на заштићене, ретке и угроњне врсте.

Слика 12. Лисица (*Vulpes vulpes*)

Најзад, значајан члан териофауне станишта велике дропље је и срна (*Capreolus capreolus*), која је на овом простору бројна и значајна ловна дивљач. С обзиром на временски период лова на срндаће, који се преклапа са периодом размножавања велике дропље, прописатни су режими и мере заштите којима се омогућава лов на ширем простору, уз обезбеђивање неопходног мира у делу резервата у коме се одвија најзначајнији део репродуктивних активности велике дропље.

На описиваном подручју среће дивља свиња (*Sus scrofa*). У последњих неколико година уочено је повећање бројности ове врсте.

Наведени резултати указују да се, како подручје Резервата, може сматрати изузетно вреднима са аспекта биолошке разноврсности сисара. Истовремено, у будућој заштити

треба посебну пажњу посветити и истраживањима и праћењу стања териофауне, као значајне компоненте укупних природних вредности. Будућим истраживањима, не само да ће се употпунити листа присутних врста сисара, већ и утврдити карактер њиховог просторног распореда и густине популације, условљен различитим типовима вегетације, те место и улога у ланцима исхране датих екосистема, посебно у односу на биологију велике дропље на свом једином станишту у нашој земљи.

У односу на досадашњу и будућу заштиту сисара, посебно ретких и угрожених врста неопходно је, спровођењем режима и мера заштите и управљања природним добром, обезбедити, пре свега, очување мозаичности станишта и ревитализацију исконског типа предела овога подручја. Традиционално коришћење простора (пре свага пашарење), контролисано и подређено потребама обезбеђивања услова опстанка велике дропље, треба да допринесе и очувању текунице и осталих врста ливадских и пашњачких површина, а тиме, кроз функционисање присутних ланаца исхране и опстанку карниворих птица и сисара.

1.2. СТВОРЕНЕ ОДЛИКЕ

1.2.1. КУЛТУРНО ИСТОРИЈСКЕ ВРЕДНОСТИ СРП „ПАШЊАЦИ ВЕЛИКЕ ДРОПЉЕ“ И ОКРУЖЕЊА

Травна станишта која окружују села утицала су на развитак сточарства, а пре свега традиционалног полуномадског пашарења. Овакав начин живота условио је и одређене културне особености и специфичан начин живота „на отвореном,.. Материјалне творевине су ретке код људи који су стално у покрету. Своде се на привремене чобанске настамбе, натсрешнице „шопре”, кола, огртаче – „опаклије”, штапове и ђермове тј. „шибе”, бунаре за појење стоке. Чобанске настамбе адаптиране у традиционалном стилу представљају неодвојиву компоненту предеоног лика и као такве могу имати значајног удела у развоју посебних видова туризма на заштићеном добру. Чобани на Јарошу су међу последњим људима у Војводини који живе у тзв. „дивљој природи”, изван насеља и већине цивилизацијских тековина. Уз све предности и мане које носи такав начин живота, представљају социо-културну особеност овог краја. Будући да су свакодневно присутни на стаништима великих дропљи, често се срећу са овим упадљивим птицама. Велике дропље су се у одређеној мери навикле на њихово присуство. Допуштају чобанину у opakлији и са штапом да са својим стадом приђе много ближе него што би допустиле неком другом човеку. Појава да чобани са стоком и псима униште гнездо или легло је честа, али се дешава највише услед немара.

Традиционално и особено јело овог подручја је Мокрински сир. У доба настанка прављен је од млека крава које су пасле на Јарошу. И данас се производи у многим мокринским кућама.

Међу насељима у окружењу Резервата, највећи и социо-културно најбогатији је Мокрин, чији се становници поносе присуством велике дропље у свом атару. У јануару и фебруару

се одржавају традиционалне борбе гускова које представљају својеврсну културну и туристичку атракцију. Сваког Ускрса је „туцијада”, првенство у „туцању“ ускршњим јајима. У Мокрину постоји и женско певачко друштво које изводи народне песме уз пратњу гајди.

Фолклорно друштво Рома из Мокрина постало је нераздвојни део смотри и етно-фестивала. У овом селу се родио и одрастао Мирослав Антић, војвођански песник, чувени бард равнице.

Од културно историјских споменика на ширем подручју резервата налазе се тзв. „Цврцин салаш“ који се због својих особености налази под заштитом историјског музеја у Суботици, као и Споменик мокринском партизанском одреду подигнут 4.07.1956. године.

1.2.2. НАСЕЉА И ИНФРАСТРУКТУРА

Насеља у окружењу СРП „Пашњаци велике дропље“ Мокрин, Сајан и Јазово представљају типична војвођанска ушорена села. Међусобно су повезана асфалтним путевима и опремљена су основном инфраструктуром (водовод, канализација, струја, телефон...).

Типичне насеобине у границама самог Резервата су чобанске колибе, које се називају „салаши”. У лошем су стању, често направљене на импровизован начин и нису инфраструктурно опремљене. Уз њих понегде има и торова за стоку. Многи „салаши” су напуштени и оронули. Неки од њих служе само као повремено боравиште.

Слика 13. Салаш на ободу СРП „Пашњаци велике дропље“

1.2.3. СТАНОВНИШТВО

Број становника северно-банатског округа је у опадању у периоду 1991.-2002. године, што важи и за општине Кикинда и Чока. Депопулација је посебно изражена у сеоским насељима. Највеће село у окружењу резервата је Мокрин, са 5.918 становника. У Сајану живи 1348 становника, Јазову 470.

На Јарошу живи десетак чобана. Спавају у „салашима“ на Јарошу, мада има и оних који ујутру долазе на пашњаке а крајем обданице се враћају у села. Већина њих борави овде од почетка пролећа до краја јесени, мада има и чобана који су на салашима целе године.

2. ОЦЕНА СТАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ ПОДРУЧЈА

У подручју СРП „Пашњаци велике дропље“ и у његовој непосредној околини нема озбиљнијих извора загађења. Према процени стручњака Покрајинског завода за заштиту природе опште стање и очуваност природних станишта, степских, слатинских и мочварних екосистема је задовољавајуће, узимајући у обзир целовитост и очуваност простора.

Фрагментација станишта и нарушавање истих најизраженији су услед интензивирања пољопривредне производње, у мањој мери изградње инфраструктуре, као и промене намене земљишта изградњом рибњака. Изворе загађења представљају још и употреба хемијских средстава у ратарству, органско загађење из околних рибњака и саобраћај.

3. ПРЕГЛЕД КОНКРЕТНИХ АКТИВНОСТИ, ДЕЛАТНОСТИ И ПРОЦЕСА КОЈИ ПРЕДСТАВЉАЈУ ФАКТОР УГРОЖАВАЊА СРП „ПАШЊАЦИ ВЕЛИКЕ ДРОПЉЕ“

Угроженост подручја СРП „Пашњаци велике дропље“ резултат је двојаког дејства, условљених са једне стране глобалним променама више или мање независних од антропогеног утицаја, и са друге стране променама које су резултат напретка цивилизације. Резултати се истовремено манифестују и на глобалном нивоу и на систему локалних екосистема.

3.1. ФАКТОРИ УГРОЖАВАЊА ВЕЛИКЕ ДРОПЉЕ У СРП „ПАШЊАЦИ ВЕЛИКЕ ДРОПЉЕ“

Факторе који угрожавају велику дропљу (*Otis tarda*) на подручју СРП „Пашњаци велике дропље“ могу се поделити на:

1) Абиотички фактори: дуготрајне кише током периода гнежђења, као и лоши временски услови у току зиме.

Дуготрајне кише у доба гнежђења не представљају проблем женкама које леже на јајима, али могу утицати на пропадање легала уз садејство узнемиравања од стране предатора или стоке. На влажним ливадама могу узроковати плављење легала. Тек излежени млади су осетљиви на дуготрајне кише, које за њих могу бити фаталне.

Лоши временски услови током зиме, првенствено дуг период температура испод – 15°C, као и дуготрајан дебео или смрзнут снежни покривач, терају велике дропље да мигрирају на југ, одакле се враћају десеткована јата. У неповољним зимским условима она напушта терене где се размножава. Због помањкања хране буди се инстинкт за сеобу и покрете у потрази за храном (а потискује инстинкт размножавања). Једна од таквих појава регистрована је и 1987. године у Србији (ГАРОВНИКОВ, 1987). По правилу, дропље се одлучују на напуштање станишта као на крајњу меру. Тада су дропље већ исцрпљене, падавине отежавају летење, те постају лак плен разноврсним грабљивицама а велики број страда и због изнемоглости, умире од глади. За велику дропљу опасност представљају и "ледене кише". Ледена кора која се формира на

површини снежног покривача, чак када је и сасвим мали, онемогућава прибављање хране испод снега. Ледена кора може да изазове и посекотине по ногама велике дропље, што доводи до појаве рана. Посебно је погубна ледена киша заједно са ветром, што је уобичајено у нашим крајевима. По ветровитом времену велика дропља нерадо лети, скупља се у групе. Ледена киша ствара на перју ледену скраму која у крајњем случају онемогућава летење.

Слика 14. Велике дропље на зимовалишту «Вајлерка»

2) Биотички фактори: природни непријатељи велике дропље као што су лисице, дивље свиње и вроне, као и пси луталице и чобански пси.

Предатори су веома озбиљан фактор угрожавања великих дропљи. Међу сисарима, најопасније су лисице, пси луталице и чобански пси. Јазавци и куне такође могу бити проблем. Међу птицама, вроне, чавке и гачци су потенцијални фактор угрожавања јаја. Јаја и птиће могу угрозити роде, галебови, еје и мишари. Орлови су само потенцијална опасност за младе али и за одрасле птице. Стога редукција грабљивица, посебно лисица у годинама високе бројности (која обично прати године повећање густине популација глодара), представља нужну меру у газдовању подручјем.

3) Антропогени фактори: земљорадња је најизраженији фактор угрожавања велике дропље. Преоравање травнатих станишта и установљавање обрадивих кутура је један од најзначајнијих фактора који је допринео паду бројности ове птице на простору Панонске низије. Пољопривредне културе које се сеју на преораним површинама нису у истој мери погодне за велику дропљу у погледу репродукције и исхране. Најпогоднија култура за зимску прехрану велике дропље је уљана репица. Поред изворних травних станишта у културе погодне за гнежђење спадају жита (пре свега озиме врсте), луцерка и запарложено земљиште. Неповољне културе за гнежђење велике дропље су: сунцокрет, кукуруз, шећерна репа, поврће, мак и

друго. Луцеришта представљају погодан заклон за гнезда велике дропље, али се проблеми јављају у периоду кошења (месец мај), који се поклапа се периодом инкубације јаја. Жита су погодна за гнежђење јер су у периоду вршидбе (месец јул) птићи већ напустили гнездо. Проблем се јавља када је у питању касније, друго легло. Интензиван пролазак пољопривредних машина током обављања пољопривредних радова такође утиче на узнемиравање мужјака у периоду шепурења. Машинско кошење и сакупљање траве у периоду репродукције узнемирава женке нагнездима и убија младе птиће.

Употребом пестицида у пољопривредној производњи долази до биоакумулације отровних материја у ткивима инсеката и ситних сисара који представљају извор хране за велику дропљу, а утичу и на смањење општег богатства и разноврсности хране у станишту.

Постављање страшила, система за наводњавање, пластеника и осталих структура ометају репродуктивни циклус велике дропље.

Сточарство је у извесној, контролисаној мери корисно за станиште велике дропље, међутим велики број крава и оваца, као и присуство чобана и њихових паса могу узнемирити женке на гнездима као и мужјаке у периоду шепурења. Посебан фактор угрожавања нарочито за гнезда представљају свиње које се слободно крећу по пашњацима.

Промена намене ливада и пашњака кроз изградњу рибњака, пошумљавање нарушава станиште и чини га непогодним за велику дропљу.

Фрагментација станишта изградњом саобраћајне инфраструктуре, како асфалтних тако и пољских путева раздваја станиште, узнемирава птице и чини га неповољним за њихов опстанак.

3.2. ОСОБЕНОСТИ УГРОЖЕНОСТИ ВЕЛИКИХ ДРОПЉИ У СЕВЕРНОМ БАНАТУ

На локалитету „Јарош“ полагање јаја од стране појединих женки, ван граница заштићеног природног добра, показало се као веома ризично. Легла на тим местима су веома угрожена, тако да годишње пропада и до пет јаја. Слободно кретање крда крава, оваца и свиња, скупа са чобанима и њиховим псима, ремети гнежђење великих дропљи. Све интензивнија пољопривредна производња шири се и на пашњаке на овом простору. Травна станишта се косе и преоравају. Често се сеју културе које не одговарају великој дропљи. Присуство механизације узнемирава мужјаке на шепурењу, женке на гнездима и младе птиће, онемогућавајући успешну репродукцију. Повећање површина рибњака на слатинским земљиштима у последњих пет година је учестала појава у Војводини. Пројекат успостављања рибњака у делу атара села Сајан и Јазово, поднет је 2003. године. Иако поменути пројекат није реализован, сличне намере би се могле поново појавити, и треба их предупредити.

Бројност јединки велике дропље унутар планираног резервата је забрињавајућа. Искуства из Мађарске указују да уколико бројност на одређеном локалитету спадне испод двадесет јединки, та локална популација неизбежно изумире.

Како су места за гнезђење и шепурење из сезоне у сезону приближно иста, на основу савремених резултата истраживања потребно је спровести адекватну заштиту наведених локалитета, односно непосредно чување легала дропљи али и спречавање промене намене простора. У тим смислу је потребно проширити границе резервата, уз спровођење мера активне заштите, едукације локалног становништва и мониторинг. Примена такве праксе у 2005. је допринела да се локална популација повећа за најмање шест младих птица. У односу на претходне године то је значајан успех, пре свега захваљујући успостављању адекватне чуварске службе. Према неким прелиминарним оценама стручњака, укупни еколошки капацитет северног Баната омогућава живот око 60 јединки велике дропље, што је и коначни циљ дугорочног програма управљања популацијом ове врсте у Војводини.

3.3. ОПШТИ ФАКТОРИ УГРОЖАВАЊА

Општи фактори угрожавања у СРП „Пашњаци велике дропље“ се углавном односе на интензивирање пољопривредне производње и експлоатацију нафте и њених деривата.

3.3.1. ДАВАЊЕ ДРЖАВНОГ ЗЕМЉИШТА НА ТЕРИТОРИЈИ РЕЗЕРВАТА У ЗАКУП

Један од најзначајнијих проблема везаних за СРП „Пашњаци велике дропље“ представља давање државног земљишта у закуп. Парцеле које се дају у закуп налазе се у оквиру граница Резервата и представљају природна станишта под заштитом.

Овај проблем је неопходно решити на нивоу државе, а Управљач СРП „Пашњаци велике дропље“, ловачко удружење „Перјаница“ је заједно са Покрајинским заводом за заштиту природе, Покрајинским секретаријатом за урбанизам и заштиту животне средине иницирао захтев за изузимање парцела које се налазе у границама СРП „Пашњаци велике дропље“ из лицитације.

3.3.2. ПРЕОРАВАЊЕ ПОВРШИНА ПОД ТРАВНОМ ВЕГЕТАЦИЈОМ

Преораване површина под травном вегетацијом представља најизраженији и најучесталији фактор угрожавања природних станишта. Преораванем се доводи у питање опстанак ретких биљних врста, као и биљних заједница које се јединствене и карактеристичне за ово подручје. Све интензивнија земљорадња доводи до уништавања станишта, нарушавања њиховог изгледа, као и до узнемиравања живог света употребом пољопривредне механизације, што је нарочито изражено у периоду репродукције.

Овај фактор угрожавања је у СРП нарочито био изражен 2006. године након давања пољопривредног земљишта у закуп. Последице овог потеза и даље су присутни на терену.

Слика 15. Преоравање површина под травном вегетацијом, новембар 2016

3.3.3. ПРОМЕНА НАМЕНЕ ПОВРШИНА

Промена намене површина се пре свега односи на изградњу и иницијативу ширења рибњака који се налазе јужно и источно од дела СРП „Пашњаци велике дропље“ „Јарош“.

Изградњом рибњака се мења ниво подземних вода, дугорочно уништавају степска и слатинска станишта и смањује животни простор врста везаних за њих, те нарушавају укупни еколошки односи карактеристични за ово подручје.

3.3.4. УНОШЕЊЕ АЛОХТОНИХ ВРСТА

Уопштено гледано, уношење алохтоних врста биљака и животиња изазива нежељене, често и непредвиђене последице по аутохтони живи свет.

На неколико локалитета у оквиру предвиђеног Резервата налазе се уски и густе засади багрема (*Robinia pseudoaccacia*). Сађењем дрвећа, а поготово алохтоних, нарушава се природна травна вегетација и општи изглед амбијента.

3.3.5. ХИДРОМЕЛИОРАЦИОНИ РАДОВИ

Ископавањем канала промењен је природни режим површинских и подземних вода, чиме се промењени и станишни услови живог света на овом подручју.

3.3.6. ПРОМЕНА МОРФОЛОГИЈЕ ТЕРЕНА

Ове промене се пре свега односе на геолошка и друга истраживања која нису у циљу унапређења и очувања природних вредности заштићеног добра, као и отварање нафтних бушотина и експлоатацију нафте.

Унутар Резервата су 2002. године вршена истраживања нафте и земног гаса методом која подразумева експлозије у тлу (тзв. «напуцавање»), којом су узнемираване многе животињске врсте, а посебно велике дропље у време гнезђења. Иако се поменута истраживања нису поновила, овакве и њима сличне активности потребно је искључити са заштићеног подручја.

3.3.7. ХЕМИЈСКО И ФИЗИЧКО ЗАГАЂЕЊЕ, ДЕПОНОВАЊЕ ОТПАДА И ОТПАДНИХ ЗАГАЂЕНИХ ВОДА

У самом СРП „Пашњаци велике дропље“ нема озбиљнијих извора загађења воде, земљишта и ваздуха. Извори загађења су хемијска средства у ратарству, органско загађење пореклом из околних рибњака и саобраћај.

На рубу СРП „Пашњаци велике дропље“ налази се депонија смећа. Стварање депонија нарушава амбијентални утисак који је од велике важности не само на подручју заштићеног природног добра. Депонovanje отпада загађује станиште и околину, мења првобитну вегетацију и доводи до појавекоровских врста у окружењу, додатно мењајући флористичку структуру постојећих фитоценоза.

3.3.8. ИЗГРАДЊА ОБЈЕКТА (УРБАНИЗАЦИЈА)

Односи се на високоградњу, нискоградњу, хидроградњу, далеководне мреже и друго. Урбанизација у непосредној близини Резервата доводи до узнемиравања целокупне фауне услед присуства људи, повећаног интензитета саобраћаја, појачане буке, вибрација и светлости.

3.4. УГРОЖАВАЈУЋИ ФАКТОРИ ФЛОРЕ И ВЕГЕТАЦИЈЕ

Елиминисање угрожавајућих фактора је суштински проблем у очувању било ког простора, као и у спровођењу заштите природе у целини.

Основни угрожавајући фактор за вегетацију на слатинама овог дела Баната, као Војводине уопште, је недостатак воде. Некадашње богатство у површинским водама и висок ниво

подземних вода, били су од пресудног значаја за настанак и очување непоновљивог мозаик-комплекса специфичне вегетације. Вишегодишњи негативни утицај човека на биланс вода (промена водног режима у суштини) оставио је неизбрисиви траг на ово подручје. Тако је на пример посебно угрожена све ређа вегетације свезе *Halo- Agrostion albae-pannonicum* (*Beckamnnion eruciformis*), у широј околини Јазова, на југоистоку према сајанском атару. Још деведесетих година прошлог века ове вегетацијске састојине које одликује специфична џомбаста физиогномија, с пролећа нису пружале уобичајен изглед. Недостајала је вода између џомби, а баш је вода била та која је довела до одређеног правца у педогенези и њиховог стварања. Без воде се џомбе полако висински смањују а уместо бусенастих слатинских трава (*Agrostis alba*, *Beckmannia eruciformis* и др) обрастају их најобичнији корови који их додатно разарају.

Опстанак природних екосистема овог дела Баната доведен је у питање још након регулације Тисе и речице Аранке (Златице), што је изменило режим плавлјења тако неопходан за развој и опстанак мочварних, ливадских али и свих типова слатинских екосистема зависних од адсцедентних и десцедентних кретања воде и честица соли у земљишту.

Прокопавање канала, као што је Кикиндски канал и бочна каналска мрежа, односно изградња каналске мреже хидросистема ДТД (Буторац, Б.1993: 27-28) додатно утиче на снижавање нивоа подземних вода и раслањивање слатина које су доминантан тип станишта на овом подручју. Јасно је шта то значи за биљни покривач. Недостатак воде погађа и ливадску и мочварну вегетацију, а због нарушавања устаљених процеса заслањивања и раслањивања земљишта и састојине халофитских фитоценоза.

Подизањем рибњака у слатинским депресијама заувек су уништена нека вредна исконска станишта, као на пример приликом изградње рибњака код Јазова, Сајана и Новог Кнежевца. Тим су уништени првобитни екосистеми и њихова вегетација а одузет и животни простор многим животињским врстама. Када се посматра простор у целини не сме се изгубити из вида да су овим активностима угрожени и преостали екосистеми у непосредном окружењу због наглашене фрагментације, али измене исконског квалитативног и квантитативног састава фауне подручја. У природним екосистемима на подручју између Јазовачког и Сајанског рибњака су на пример, станишта реких врста као што су *Silene viscosa* и *Beckmannia eruciformis*, која такође могу бити угрожена из поменутих разлога.

Преоравање станишта под аутохтоном вегетацијом, пре свега ливадско-степском, због интензивног развоја пољопривреде у последњих 50 година нарушио је првобитно успостављену равнотежу уопште као и унутар аутохтоних екосистема у њиховом окружењу. Преоравањем су многа станишта неповратно изгубљена, а границе узоравања сваке године све дубље задиру у оазе под аутохтоном вегетацијом. Тај процес је нарочито агресиван последњих година због покренутог процеса приватизације. На овим површинама се гаје житарице, кукуруз, сунцокрет, луцерка и др. Велику пошаст представља накнадно напуштање тих преораних површина и њихово запарловавање. Данас су у Банату читави комплекси под парлозима. Када је у питању пољопривреда као

угрожавајући фактор проблем је и гајење неадекватних култура, али још више коришћење вештачких ђубрива које оставља трагове не само у педолошкој подлози него и у подземним водама. Последњи фактор је изражен у овом делу банатског Потисја који је познат по високом нивоу подземних вода. Због свега изнетог долази до експанзије инвазивних, коровско-рудералних врста па чак и агресивних адвентивних биљака. Ораничне површине, уз то, одликује и изразито смањење биолошке разноврсности, праћено повременим експлозијама популација врста непожељних у пољопривредној производњи (поједине врсте инсеката, мишолики глодари), које изискује употребу хемијских средстава за заштиту биља. Последица је додатно загађивање земљишта и подземних вода, још већи атак на постојеће природне вредности и коначно – тако се «зачарани круг» наставља.

Прекомерна и временски неадекватна испаша (иако екстензивна) на скоро половини простора под исконским природним екосистемима доводи до негативне селекције травних екосистема свуда где постоји, па тако и на истраживаном подручју. У северном Банату се као основна делатност сеоског становништва вековима упражњавала испаша оваца, говеда, свиња, па и гусака, а ређе и коња. Постоје стационирани торови и чобанске настамбе. Проблем је што на месту некадашњих торова, због повећане количине органских материја у подлози, долази до измене структуре биљног покривача. За вегетацију овог природног добра, и у старим и у новопредложеним границама, негативно је како номадско сточарење, тако исто и овчарење тј. прегони оваца кроз цело подручје. Пашарење у суштини делује и на биљни покривач, али у мањој мери може бити и позитивно јер елиминира неке коровске врсте. С друге стране, пашарење има негативан утицај и на вегетацију јер овце, које су овде најчешће присутне, пасу одређене биљне врсте а друге избегавају, па ремете структуру развијених заједница и њихову функцију, нарушавају унутар њих успостављену равнотежу, мењају синеколошке прилике на станишту, па тиме делују и на састојине фитоценоза које су у просторном контакту. Ради се уствари о негативној антропозоогеној селекцији травних екосистема подручја које се штити, што првенствено угрожава исконске биљне заједнице.

Намерно паљење примарне вегетације у одређеним деловима године, негативно делује на травне екосистеме исто као и њихово технички неадекватно кошење. Треба нагласити да је према доступним подацима само на подручју досадашњег Резервата око 1/3 простор под сенокосима.

Посебан проблем по темељну вредност резервата - велику дропљу, је кошење ливада у време њеног гнежђења. Ту се поставља питање типа вегетације важног за њен опстанак и слане подлоге, која уствари нема утицаја. Да би јата или ретки примерци ове угрожене врсте опстали, важно је постојање заједница два типа травних екосистема. Високотравне састојине су најчешће места њеног гнежђења а нискотравна вегетација покрива просторе који су места исхране велике дропље. На подручју Мађарске је Резерват „*Déavanya*“ североисточно од места *Szarvas*. То је уствари резерват велике дропље у склопу Националног парка «Кереш – Марош». Пружа се на алувијалној равни речице *Körös* и њене притоке *Berettyó* (Беретћо) а окружен је огромним пространством повремено плавлених ливада типа „*Alopecuretum pratensis*“. У питању је вегетација влажних

ливадских екосистема која је најпогоднија за гнезђење ове ретке птице, због висине едификаторских врста *Poa pratensis*, *Alopecurus pratensis*, а затим и других врста из уобичајеног флористичког састава ове ливадске заједнице, као што су: *Poa trivialis*, *Lolium perene*, *Juncus compressus*, *Agrostis alba*, *Vupleurum tenuissimum*, и др. Високе траве и друге биљне врсте попут *Beckmannia eruciformis*, *Agrostis alba*, *Glyceria poiformis*, *Oenanthe silaifolia*, *Carex vulpina*, *Inula britannica*, и др. омогућавају јој скривање за време гнезђења. Зато је заштита влажних слатинских и ливадских екосистема суштински битна за опстанак велике дропље исто као и прописивање времена кошења ливадске вегетације, као и времена и начина сакупљања кошене траве. Овај тип вегетација покрива микрорељефске депресије по досадашњем резервату и неким деловима у непосредном окружењу. Најбоље је развијен у јазовачком атару, као и између потеса „Велика леђа“ и „Касало“ према Сајану. У ширем окружењу Сајана, пре свега на потесу „Бикотелек“ честа је заједница *Peucedano-Asteretum punctati*, којој физиогномију и екологију одређује својом покровношћу, степеном присутности и надмоћном висином врста *Peucedanum officinale* (девесиље или дивља мирођија). С обзиром на те чињенице и податке да су ти микролокалитети рецентно станиште велике дропље, оправдана је претпоставка да дропља гнезди и у састојинама ове заједнице. Велика дропља може да се гнезди и у пољопривредним културама, које јој служе и за исхрану.

Сем култура сађеним на преораним површинама велика дропља се нарочито храни на ниским травним састојинама ливадско-степског и степског карактера. У питању су пре свега заједнице *Achilleo-Festucetum pseudovinae* и *Artemisio-Festucetum pseudovinae* које одликује и местимична огољеност тла, а понекад и степске састојине свезе *Festucion rupicolaе*.

Пошумљавање је слабо присутно на просторима овог дела Баната, па не представља битан угрожавајући фактор, али постоје предлози планова и акција за пошумљавање у северном Банату. Позитивни су напори Л.У. на замени постојећих засада топола храстом, карактеристичним за шумарке Панонске низије.

Свака намера отварања депонија као и било које бацање смећа такође су угрожавајући фактори, а могу да изазову и различита загађења (земљиште, вода,...).

Просторни план Војводине до 2000 године је предвиђао да се што више „деградираних“ слатинских предела приведе култури, што је у колизији са опредељењима еколога и заштитара природе, а показује тотално непознавање еколошко-биогеографских вредности постојећих слатинских екосистема, хоролошку вредност биљних врста које граде овај специфични покривач, као ни значај слатина као зелених коридора. Поменути Просторни план Војводине је пример антиеколошког приступа планирању простора (Стевановић, В. и сарадници, 1993) јер се пропагира изградња рибњака као позитивна на слатинском земљишту које се чак означава као „дефектно земљиште“. Последица је смањивање површина под изворним слатинским екосистемима (која се на нивоу Европе сматрају стаништима приоритетним за заштиту), а због преоравања, ширења урбаних целина и саобраћајне инфраструктуре и смањивање површина под степским, ливадским и свим

осталим природним екосистемима, чиме се неповратно губе и они сами и многе ретке и значајне врсте.

На описиваном подручју су углавном бројни земљани путеви, који могу имати утицаја на природне вредности подручја, посебно због тога што доводе до фрагментације простора – у том смислу су, ипак, далеко значајнији асфалтни путеви, чију изградњу не треба планирати на простору заштићеног природног добра.

Туризам на овим просторима скоро да и не постоји, чак ни еко-туризам, па не може бити говора о некаквом његовом негативном утицају. Ипак, у будућем туристичком развоју региона, треба ову делатност на заштићеном природном добру планирати уз неопходна ограничења (временска, броја посетилаца, начина кретања посетилаца и сл.).

На овим просторима је само местимично присутно стихијно сакупљање у комерцијалне сврхе ретких и угрожених биљака, било да се ради о лековитим или о декоративним врстама.

У будућности би се као нови проблем по опстанак укупног или неких компоненти биолошког диверзитета могла појавити интродукција алохтоних врста на подручју северног Баната.

3.5. ФАКТОРИ УГРОЖАВАЊА ИНСЕКТА

- промена у хидролошком режиму (исушивање и одвођење воде)
- упуштање хемијски загађене воде у канале
- фрагментације станишта
- паљење вегетације
- прекомерна употреба пестицида

3.6. ФАКТОРИ УГРОЖАВАЊА ВОДОЗЕМАЦА И ГМИЗАВАЦА

- промена режима површинских и подземних вода, исушивање и одводњавање.
- непосредни антропогени притисак, посебно изражен кроз чињеницу да су обрадиве површине дошле до обала канала, чиме су, конкретно, барским корњачама и белоушкама одузете површине неопходне за полагање јаја.
- изградња путне мреже чиме се пресецају и фрагментишу како станишта, тако и путеви миграције водоземаца у периоду парења.

4. ДУГОРОЧНИ ЦИЉЕВИ ЗАШТИТЕ, ОЧУВАЊА, УНАПРЕЂЕЊА И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Планом Управљања СРП „Пашњаци велике дропље“ утврђује се концепт заштите, смернице за његово унапређење и могуће перспективе одрживог развоја, циљ и принципи заштите заштићеног природног добра. Концепт заштите, развоја, уређења

и управљања усклађен је како са одликама природних вредности, тако и са врстом и категоријом природног добра.

Према категоризацији Светске уније за заштиту природе (IUNC) СРП „Пашњаци велике дропље“ је сврстан у IV категорију (Habitat and species management area) тј. Подручје управљања стаништем и врстама. Овај појам подразумева ограничене људске интервенције у циљу очувања природних вредности подручја, са посебним освртом на станишта која служе очувању ретких, ендемичних и угрожених врста флоре, резидентне и миграторне фауне, пре свега национално важних појединачних врста, њихових група или биоценоза. Њихов трајни опстанак изискује потребу сталног управљања од стране човека где у први план долази заштита, а не газдовање природним или обновљеним ресурсима. Ова опредељења су основне смернице генералног концепта заштите и унапређења СРП „Пашњаци велике дропље“. Оне, поред концепта активне заштите подразумевају и интердисциплинарна научна истраживања, мониторинг, едукацију и популаризацију, односно приказивање природних вредности и начина рада у резервату. Уз све то се уклапа и планирани развој екотуризма.

Коришћење природног добра неопходно је ускладити са капацитетом простора и потребама заштите врста и станишта, као и предеоних типова који обезбеђују оптималне услове опстанка за живи свет, а првенствено за опстанак и унапређење популације темељне вредности овог простора велике дропље. У циљу остваривања ових мера неопходно је обезбедити строги, научно-еколошки принцип у формулисању мера и режима заштите.

Дугорочни циљеви заштите, очувања и унапређења СРП „Пашњаци велике дропље“ се пре свега односе на:

- 1) Очување и унапређење постојеће популације велике дропље и њених природних станишта
- 2) Одрживи развој
- 3) Међународна сарадња као стратешко опредељење у развоју природног добра

Наважнији дугорочни циљ у СРП „Пашњаци велике дропље“ је очување и унапређење основних вредности заштићеног подручја у складу са прихваћеним међународним уговорима из области заштите природе и очувања биодиверзитета. Ово се пре свега односи на очување постојеће популације велике дропље и обезбеђивање услова за повећање бројности и виталности популације. Поред тога, веома је важно очување јединственог панонског простора, као и биљних и животињских врста везаних за њега. Велика дропља је врста која је изузетно зависна од добро усмерених мера заштите. Опстанак и унапређивање популације у директној су вези са агроеколошким мерама, чувањем гнезда и јаја и ревитализацијом станишта.

Основни циљ заштите, очувања и унапређења СРП „Пашњаци велике дропље“, очување и унапређење велике дропље и њеног станишта уједно је и најтеже остварив.

У одређеној мери отежавајући фактори су и природно условљени јер је реч о рубној популацији. Мала бројност од свега 20-ак јединки са поремећеном полном структуром, као сталну опасност намеће генетско „засићење“. Поред мале бројности и поремећене полне структуре, расте и притисак антропогених фактора, који се рефлектује пре свега у фрагментацији станишта, нехотичном тровању, као и осталим наведеним факторима. Ипак, могућност за остваривање постављених циљева заштите и очувања из године у годину све више расте, имајући у виду стечено искуство Управљача као и чуварске службе, а не изостаје ни финансијска подршка надлежних структура која је из године у годину све боља, као и стручна помоћ Покрајинског завода за заштиту природе.

Слика 16. Мужјак велике дропље и зец

У циљу заштите еколошке мреже, на подручју СРП „Пашњаци велике дропље“ спроводе се;

Мере заштите ради очувања биолошке и предеоне разноврсности, одрживог коришћења и обнављања природних ресурса и унапређење заштићеног подручја, типова станишта и станишта дивљих врста у складу са законом којим се уређује заштита природе, и другим прописима као и актом о проглашењу заштићеног подручја и међународним уговорима.. Мере заштите на еколошки значајном подручју које је истовремено и заштићено подручје спроводе правна и физичка лица која користе природне вредности и обављају активности и радове у складу са законом којим се уређује заштита природе. На овом еколошки значајном подручју примењују се и техничко-технолошка решења са циљем очувања повољног стања еколошке мреже и унапређивања нарушеног стања делова овог подручја као дела еколошке мреже.

У циљу очувања биолошког диверзитета и аутохтоних станишта овог подручја окруженог културном степом, неопходно је подстицати облике коришћења који не нарушавају природну равнотежу. Одрживи развој је неопходно планирати у складу са

еколошким капацитетом овог осетљивог простора. Неки од могућих праваца одрживог развоја на подручју СРП „Пашњаци велике дропље“ су:

- Одрживо пашарење аутохтоним сортама, пре свега овцама цигајама и подолским говедима, у перспективи и дивљим коњима – тарпанима
- Земљорадња усклађена са потребама заштите велике дропље и њеног окружења
- Развој ограниченог еколошког туризма, у склопу опште туристичке понуде села, а са великом дропљом као централном атракцијом
- Производња здраве хране.

Са аспекта одрживог развоја, одрживо пашарење већ је одавно присутно на овом подручју. Традиционални начин салашарског газдовања знатно је допринео очувању биодиверзитета подручја. Кошење и испаша, који су вековима деловали супротно деградационим процесима и допринели одржавању одређеног стадијума у сукцесији вегетације треба да се примењују као мере заштите. Редовно одстрањивање биомасе, такође смањује негативан утицај прилива азота и фосфора са суседних обрадивих површина и доприноси очувању исконске вегетације. У циљу **заштите и очувања** особености овог подручја неопходно је побољшати обим и начин ових активности. Ово се пре свега односи на повећање бројности оваца „цигаја“ и успостављање сталног стада подолских говеда којих за сада нема на овом простору. Неке од могућности су и повезивање производње сира и осталих млечних производа са Резерватом и великом дропљом, а све у циљу популаризације и промоције борбе за очување њене популације и природних станишта.

Развој еко-туризма прилагођеног условима СРП „Пашњаци велике дропље“ један је од кључних задатака. Туризам данас представља неизбежан облик развоја сваког природног добра. Делови очуваних предела као што је овај, који представљају ретке природне оазе са очуваним биодиверзитетом, захваљујући својим специфичним карактеристикама неизбежно постају део туристичке понуде. Уређење простора за туристичке активности и реконструкција старих објеката у традиционалном стилу саставни су део концепта заштите природног добра. Ширење туристичке понуде треба да обухвати развој еколошко едукативног туризма, као и укључивање културно етнографских вредности околине природног добра. Како би се што више људи из земље и иностранства упознало са изузетним лепотама, вредностима и особеностима Резервата неопходно је унапредити садашње стање популаризацијом и редстављањем путем разних медија, пропагандног материјала као и путем добре домаћинске понуде. Број туриста који посећује природно добро мора бити строго прописа и у складу са капацитетом простора.

Први важни кораци на путу популаризације и промоције Резервата већ су започели изградњом центра за посетиоце. Овај објекат ће у наредном периоду представљати основ даљег рада на одрживој промоцији и едукацији на терену.

Слика 17. Центар за посетиоце еко салаш „Јарош“

Ловни туризам представља посебан облик развоја и саставни је део туристичке понуде. Заштита Резервата не искључује могућност лова и развоја ловног туризма ако се заснива на принципима одрживог развоја и у складу и на начин прописан у Уредби о заштити специјалног резервата природе „Пашњаци велике дропље“ („Сл.гл.РС“ 37/97). Унапређење ловства треба спроводити у функцији заштите природе и то активностима као што су ревитализација деградираних површина у циљу побољшања станишних услова за дивљач, планским подизањем ремиза и хранилишта према условима Завода за заштиту природе и у складу са Уредбом о заштити СРП „Пашњаци велике дропље“ („Сл.гл.РС“ 37/97).

У остваривању дугорочних циљева заштите и развоја природног добра стратешко опредељење је повезивање са земљама у региону (Мађарска и Румунија) у погледу заштите велике дропље и њених станишта. Ради се на интензивирању сарадње са перманентним карактером са Републиком Мађарском.

Да би се омогућило остваривање овако постављених циљева у пракси неопходно је обезбеђивање материјалних средстава из различитих извора, за спровођење мера заштите, унапређења и развоја овог природног добра.

1. У складу са епоруком бр. 157 (2011) Сталног одбора Бернске конвенције:
1. Предузеће се одговарајуће мере заштите и очувања да би се сачувале еколошке карактеристике подручја која су кандидати за Емералд еколошку мрежу подручја

- Пашњаци велике дропље;
2. Осигураће се да, ако и када је то потребно, ове мере обухвате административне планове, развојне планове или планове управљања, који су у складу са еколошким захтевима за дугорочни опстанак врста и станишта која су саставни део предложених подручја за Емералд еколошку мрежу подручја, а посебно оних која су наведена у Резолуцији бр. 4 (1996. год.) и Резолуцији бр. 6 (1998. год.) Бернске конвенције или Препоруци бр. 16 (1989. год.), те да се исте спроведу најкасније по званичном утврђивању подручја од посебног значаја за очување (*engl. ASCIs*) од стране Сталног одбора Бернске конвенције;
 3. У складу са ЕУ Директивом о стаништима и ЕУ Директивом о птицама предузеће се мере заштите и дугорочног очувања типова станишта и повољног стања популација строго заштићених врста и њихових станишта као и унапређење стања угрожених врста којес еналазе на граници опстанка.

5. АНАЛИЗА И ОЦЕНА УСЛОВА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ТИХ ЦИЉЕВА

План управљања СРП „Пашњаци велике дропље“ садржи програм активности Управљача у спровођењу очувања вредности Резервата са једне стране и стварања услова за његову реализацију са друге. Основни предуслови за реализацију Плана управљања СРП „Пашњаци велике дропље“ су: финансијска подршка и годишњи програми којима се предвиђају детаљи постављених задатака, динамика њиховог извршења као и финансијска средства и њихово обезбеђивање на годишњем нивоу. Реализација Плана управљања, тј. остваривање наведених циљева великој мери зависи од субјеката који су у законској обавези да учествују у реализацији Плана управљања:

1. Министарство пољопривреде и заштите животне средине
2. Покрајински секретаријат за урбанизам и заштиту животне средине
3. Локална самоуправа
4. Донације и пројекти

Успешност у реализацији планских и програмских активности у највећој мери зависиће од:

а) Организовање, опремање и кадровско оспособљавање Управљача

На основу Правилника о условима које мора да испуњава управљач природног добра („Сл.гл. РС“ 85/2009) да би обвљао послове заштите, унапређења, промовисања и одрживог развоја заштићеног подручја, Управљач мора имати организовану: службу заштите, унапређења, промовисања и одрживог развоја и чуварску службу.

Управљач СРП „Пашњаци велике дропље“ ангажовао је лице са VII₂ степеном стручне спреме дипломираног еколога за заштиту животне средине и Магистар пољопривредних наука, са знањем енглеског и мађарског језика и положеним стручним државним испитом из области заштите животне средине, које ће обављати

послове на заштити унапређењу и промовисању Резервата у складу са Правилником о условима које мора да испуњава управљач природног добра („Сл.гл. РС“ 85/2009).

Чуварску службу у СРП „Пашњаци велике дропље“ чине 2 чувара заштићеног подручја, са положеним испитом за чувара заштићеног подручја и стеченом уверењу у складу са Правилником о полагању стручног испита за чувара заштићеног подручја („Сл.гл.РС“ 117/2014). Чувари се налазе у радном односу на неодређено време

У наредном периоду планира се ангажовање чувара по волонтерском основу или кроз ангажовање у виду редовних радних акција које организује Управљач Л.У. „Перјаница“ за своје чланове.

За успешност организовања, опремања и кадровског оспособљавања Управљача неопходно је обезбедити финансијску потпору, како од стране локалне самоуправе, тако и од стране Републике и Покрајине. Посебну улогу у испуњавању ових активности имаће прекогранична сарадња као и Европски фондови из ових области.

б) Обезбеђивање финансијских средстава из планираних извора Управљача

Остваривање циљева предвиђених Планом управљања биће изводљиво само уколико се буду обезбедила неопходна предвиђена финансијска средства. Недостатак финансијских средстава неминовно ће утицати на извршавање предвиђених радова. Планови везани за мере заштите, функционисање и унапређење заштите биће у смањеном обиму.

в) Доношење планске и друге документације

У циљу остваривањ планираних активности, Управљач ће предузети све потребне кораке и мере у циљу усвајања и усклађивања постојеће планске документације која укључује СРП „Пашњаци велике дропље“ (Просторни план општина Кикинда и Чока, ловне основе...)

г) Сарадња са надлежним и заинтересованим субјектима

Неопходно је усагласити заједничку сарадњу са свим заинтересованим субјектима и корисницима Резервта (локална самоуправа, МУП, надлежне институције, невладине организације, ловачка удружења...)

SWOT анализа з остваривање циљева заштите СРП “Пашњаци велике дропље“

Анализа позитивних и негативних фактора који утичу на остварење стратешких опредељења и циљева заштите, даје могућност благовремене интервенције и прилагођавања фактора, у циљу остваривања стратешких циљева заштите. У табел . је приказана SWOT анализа примењена на СРП „Пашњаци велике дропље“.

Табела 4. SWOT анализа примењена на СРП „Пашњаци велике дропље“.

Предности/Снаге/Strenght (S) ➤ Очувана исконска панонска станишта са ендемичним врстама	Недостаци/ Слабости/Weaknesses(W) ➤ Интензивна пољопривредна производња
--	--

<ul style="list-style-type: none"> ➤ флоре и фауне ➤ Једино станиште велике дропље у Србији ➤ Повољан географски положај 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Недовољна опремљеност чуварске службе
<p>Могућности/Шансе/Opportunities (O)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Програми активних мера заштите на очувању велике дропље и њеног станишта ➤ Узгој аутохтоних раса оваца и говеда, одрживо пашарење ➤ Производња здраве хране ➤ Развој едукативних програма ➤ Развој еко туризма ➤ Развој прекограничне сарадње 	<p>Претње/Ризици/Threats (T)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Давање пољопривредног земљишта у оквиру Резервата у закуп ➤ Неадекватно коришћење ➤ Фрагментација и уништавање станишта ➤ Недостатак финансијских средстава

6. ПРИОРИТЕТНЕ АКТИВНОСТИ И МЕРЕ НА ЗАШТИТИ, ОДРЖАВАЊУ И ПРАЋЕЊУ СТАЊА И УНАПРЕЂЕЊУ ПРИРОДНИХ И СТВОРЕНИХ ВРЕДНОСТИ

Приоритетне активности и мере на заштити, одржавању и праћењу стања и унапређења темељне вредности овог подручја, велике дропље односе се на:

2. Унапређење услова за зимовање, шепурење, гнежђење, подизање младих и исхрану велике дропље

Формирање нових високо квалитетних станишта које ће великој дропљи обезбедити оптималне услове за исхрану, гнежђење и подизање младих. Формирање оваквих станишта за успешнију репродукцију може се постићи низом активних и правилно усмерених агро еколошких мера заштите које подразумевају сејање пољопривредних култура као што су луцерка и уљана репица, на малим површинама у мозаику. Овакав вид сејања директно утиче на побољшање услова за гнежђење велике дропље и смањује антропогени утицај, обезбеђује задржавање репродуктивних птица у зони заштићеног природног добра. На тај начин се смањује могућност формирања легала на удаљеним приватним парцелама изван режима заштите.

За побољшање услова за гнежђење на површинама обраслим трском, жбуњем или коровском вегетацијом или нарушених орањем, неопходно је обезбедити одржавање пре свега кошењем, а где је потребно и тарупањем да би се постепено превели у одговарајуће станиште за животне активности велике дропље.

Ради контролисања дисперзије јединки ван заштићеног подручја и обезбеђивања услова за лакшу доступност хране током зимских месеци планира се наставак сејања појединих парцела са уљаном репицом, анисом или луцерком, повремено изношење

силаже, као и редовно чишћење више малих површина од наслага снега како би птице лакше дошле до хране.

Слика 18. Уљана репица – најзначајнија култура за исхрану велике дропље у зимском периоду

Реализацијом планираних радова дугорочно ће се ублажити негативни ефекти сукцесије и фрагментације станишта, ревитализовати иста и побољшати услови за гнезђење и исхрану велике дропље. Побољшањем услова гнезђења и исхране обезбедиће се формирање нових гнезда у централном делу Резервата, у зони ограниченог коришћења, чиме ће се повећати успешност излегања и извођења младих.

3. Чување Резервата, активних гнезда и младунаца велике дропље

Чуврска служба је у СРП „Пашњаци велике дропље“ успостављена је непосредно по оснивању Резервата 1997 године. Активности чуварске службе односе се на:

- Контролу спровођења правилника о унутрашњем реду и чуварској служби
- Вршење послова чувања заштићеног подручја на начин предвиђен правилником
- Контролисање спровођења и одржавања ознака у СРП „Пашњаци велике дропље“
- Контролисање и спречавање уношења недозвољених предмета у Резерват
- Пружање потребних информација посетиоцима и корисницима
- За време дужности носи службену униформу, легитимацију, наоружање и средства за комуникацију
- Обавља и друге послове у складу са Законом о заштити природе

Проналажењем и картирањем активних гнезда велике дропље добија се увид у број гнездећих парова и њихов просторни распоред унутар и изван заштићеног подручја. Неопходно је стално присуство чуварске службе у циљу заштите гнезда од пропадања. Чуварска служба је дужна да лоцира, чува и обезбеди неометан развој јаја и младих птица велике дропље, спречавањем негативних утицаја од стране пољопривредне механизације, ненајављених посетилаца, као и стоке. У случају лоцирања гнезда на приватним парцелама и утврђивањем забране коришћења, неопходно је предвидети финансијска средства за надокнаду некоришћења власницима пољопривредног земљишта.

У циљу редовног присуства и контроле спровођења мера и режима заштите, као и очувања јединственог простора СРП „Пашњаци велике дропље“ неопходно је омогућити изворе финансирања и опремања чуварске службе.

4. Подизање наменске оgrade за велике дропље

У предстојећем планском периоду један од приоритетних задатака јесете подизање наменске оgrade за велике дропље, која ће обухватати око 60 ха и бити лоцирана на простору који пружа оптималне услове за репродукцију. Пројекат подизања оgrade ће бити израђен по угледу на успешне моделе и искуству суседних земаља, првенствено Мађарске, али прилагођен особеностима простора и услова на подручју СРП „Пашњаци велике дропље“. Овом оградом би се омогућило повећање шансе за успешно гнезђење и подизање младих у смислу отклањања фактора узнемиравања од стране човека, стада и паса и заштита од предатора јаја и малдих птица.

Пројекат подизања наменске оgrade ће представљати заједнички подухват Управљача, Покрајинског завода за заштиту природе, Покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине и Министарства пољопривреде и заштите животне средине у кооперацији са иностраним експертима за велику дропљу у покушају очувања и унапређења њене критично угрожене популације.

Успешно реализовање овог пројекта у великој мери зависи од обезбеђивања финансијских средстава из домаћих и ЕУ фондова.

5. Интервентне мере на заштити велике дропље

Упрвљач Л.У. „Перјаница“ већ деценијама има праксу зимске прихране великих дропљи као редовну активност. У случају неповољних временских услова, врши се и чишћење околних парцела са уљаном репицом од наслага снега и леда.

6. Обележавање резервата

Границе Резервата биће обележене према члану 68. Закона о заштити природе („Службени гласник РС“, бр. 36/09, 88/10, 91/10-исправка и 14/2016) и у складу са Правилником о начину обележавања заштићених природних добара („Службени гласник РС“ бр. 30/92, 24/94 и 17/96).

7. Контрола предатора

Контрола предатора у СРП „Пашњаци велике дропље“ се спроводи од установљавања Резервата, у циљу регулације бројности природних непријатеља велике дропље, јаја и младих птица. Контрола предатора врши се у складу и на начин предвиђен условима заштите природе. Динамика спровођења ове обавезе Управљача регулисана је Уредбом о заштити СРП „Пашњаци велике дропље“ („Сужбени гласник РС“ бр. 37/97) и њено спровођење је дозвољено у периоду од 1.10. до 15.02. У циљу повећања ефикасности контроле бројности предатора, пре свих лисице и шакала, Управљач је увео стимулацију за чланове Л.У. „Перјаница“ за сваку одстрелјену јединку лисице, шакала, свраке и сиве вране. О броју излазака, врсти и броју одстрелјених јединки предатора на простору СРП „Пашњаци велике дропље“ води се редовна евиденција.

8. Откуп пољопривредног земљишта

Најбољи дугорочни начин решавања проблема са пољопривредном производњом као озбиљним фактором угрожавања јесте откуп земљишта. Ово се пре свега односи на приватне парцеле које се налазе унутар граница Резервата. Након откупа планира се ревитализација и превођење обрадивих парцела у првобитна травната станишта. Потребна средства за овај вид активности ће се по стицању услова за то покушати обезбедити из државних и међународних фондова.

7. ПРИОРИТЕТНИ ЗАДАЦИ НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКОГ И ОБРАЗОВНОГ РАДА

Полазећи од тога да научноистраживачки рад представља базу за спровођење мера заштите и унапређења природних вредности Резервата, научно истраживачки рад биће усмерен на:

1. Мониторинг популације велике дропље
 - Цензус популације у зимском периоду
 - Цензус мужјака у шепурењу
 - Утврђивање просторне дистрибуције женки на гнездима
 - Утврђивање динамике популације
 - Проучавање станишних потреба велике дропље
 - Прецизирање дејства фактора угрожавања и мере заштите велике дропље
 - Анализа исхране велике дропље
 - Генетичка истраживања популације велике дропље у СРП „Пашњаци велике дропље“
2. Мониторинг популације ритске сове (*Asio flammeus*)
 - Лоцирање и мапирање зимовалишта ритске сове
 - Лоцирање, мапирање и активна мера заштите гнезда
 - Изучавање исхране путем анализе садржаја гвалица
3. Мониторинг популације текунице (*Spermophilus citelus*)
4. Анализа исхране сова (*Strigiformes*) и дневних птица грабљивица (*Falconiformes*) на подручју СРП „Пашњаци велике дропље“

5. Фаунистичк истраживања популације ситних сисара (*Micromammalia*)
6. Мониторинг популације значајних представника орнитофауне присутних на простору СРП „Пашњаци велике дропље“: орао крсташ (*Aquila heliaca*), ћурликовац (*Burhinus oedicnemus*), сива ветрушка (*Falco vespertinus*), степски соко (*Falco cherrug*), риђи мишар (*Buteo rufinus*), модроврана (*Coracias garulus*), патка њорка (*Anas platyrhynchos*) и друге
7. Мониторинг популације потенцијалних предатора велике дропље на подручју СРП „Пашњаци велике дропље“ - шакала и лисице
8. Истраживања фауне инсеката, водоземаца и гмизаваца на простору СРП „Пашњаци велике дропље“

4. ПЛАНИРАНЕ АКТИВНОСТИ НА ОДРЖИВОМ КОРИШЋЕЊУ ПРИРОДНИХ ВРЕДНОСТИ, РАЗВОЈУ И УРЕЂЕЊУ ПРОСТОРА

Природне карактеристике јединственог подручја СРП „Пашњаци велике дропље“ заједно са традиционалним начином коришћења овог простора за испашу стоке, намећу чињеницу да ће у наредном периоду активности Управљача бити усмерене на развој екстензивног сточарства и то пре свега аутохтоних раса стоке као и развоју еко туристичке понуде.

Травни покривач је природни ресурс чије је коришћење неопходно ускладити са потребама заштите природе. Заштита, очување и унапређење велике дропље као централне вредности овог подручја предвиђа очување пашњака уз њихово усклађено и одрживо коришћење. Са друге стране одрживо коришћење пашњака усклађено са условима заштите природе, дугорочно обезбеђује материјалну основу екстензивно сточарство и производњу здраве хране. Одрживо пашарење аутохтоним раса оваца и говеда представља најпожељнији вид одрживог развоја овог простора. На тај начин спречава се сукцесија и нестанак травне вегетације.

На подручју СРП „Пашњаци велике дропље“ пашарење се спроводи од стране локалног становништва, а начин и услови су прописани Уредбом о заштити СРП „Пашњаци велике дропље“ („Сужбени гласник РС“ бр. 37/97), и то на следећи начин: у зони А пашарење је забрањено у току целе године, док је у зони Б дозвољено у периоду после 15.06. али без задржавања стада у току ноћи на подручју резервата. Што се финансијске потпоре тиче наведене видове одрживог развоја на подручју Резервата потребно је ускладити са евентуалним субвенцијама за развој агро-еколошких мера и других извора.

Услед недовољног броја грла стоке на простору Резервата једна од значајних мера и обавеза Управљача на очувању и унапређењу и одрживом коришћењу природних травнатих станишта јесте кошење. Начин и услови на који се ова мера спроводи регулисани су Уредбом о заштити СРП „Пашњаци велике дропље“ („Сужбени гласник РС“ бр. 37/97) и то на следећи начин: на целом подручју Резервата обезбеђује се редовна косидба ливада после 15. јуна, а уколико изостане потребно је обавити бар

једну косидбу у периоду септембар-октобар. Косидба се не сме изводити и полупречнику од 50 м око евидентираног активног гнезда велике дропље, с тим да је на кослици постављена прописна плашилаца, да се косидба врши од центра ка периферији радним машинама малог захвата, удаљених најмање 200м једна од друге.

У циљу усклађивања пољопривредне производње са потребама заштите, очувања и унапређења велике дропље и њених станишта, неопходно је земљорадњу усмерити на гајење одговарајућих култура, као и прилагодити њихов распоред и начин извођења радова. Динамика и начин извођења радова, као и врста култура регулисани су Уредбом о заштити СРП „Пашњаци велике дропље“ („Сужбени гласник РС“ бр. 37/97), и то на следећи начин: на целом подручју Резервата забрањено је преоравање станишта са природном вегетацијом, гајење окопавина, повртарских култура и култура за зелено силирање. Забрањено је паљење жетвених остатака, као и коришћење хемијских средстава у пољопривредној производњи. Културе које је према Уредби дозвољено гајити на простору Резервата су: озима пшеница и јечам, јари јечам и раж, уљана репица и анис. Према Уредби, у зони А забрањено је обављање сетвених радова код гајења озиме пшенице и јечма, јарог јечма и ражи и уљане репице после 15. фебруара. Поменуте активности подразумевају мање приходе у односу на интензивну пољопривредну производњу и захтевају одређене субвенције. Испуњавање ових планова и задатака Управљача зависиће од расположивих средстава за одређену сезону. У дугорочном смислу неопходно је утврдити шему стимулсања оваквог вида пољопривредне производње, на површинама које користи Управљач, као и на приватним парцелама.

Планиране активности у предстојећем планском периоду односиће се на:

1. Израда плана коришћења пољопривредног земљишта у функцији заштите природних вредности овог подручја
2. Афирмација развоја екстензивног сточарства са акцентом на одрживом пашарењу аутохтоним расама стоке
3. Афирмација производње здраве хране, пре свега млека и млечних производа
4. Установљавање сталног стада аутохтоних сорти, оваца цигаја, подолских говеда, коња и магараца на подручју Резервата
5. Интервентне мере на заштити велике дропље

У циљу усклађивања пољопривредне производње са потребама заштите, очувања и унапређења велике дропље и њених станишта, неопходно је земљорадњу усмерити на гајење одговарајућих култура, као и прилагодити њихов распоред и начин извођења радова. Поменуте активности подразумевају мање приходе у односу на интензивну пољопривредну производњу и захтевају одређене субвенције. Испуњавање ових планова и задатака Управљача зависиће од расположивих средстава за одређену сезону. У дугорочном смислу неопходно је утврдити шему стимулсања оваквог вида

пољопривредне производње, на површинама које користи Управљач, као и на приватним парцелама.

Планиране активности се односе на:

1. Иницијативу изузимања пољопривредног земљишта на територији Резервата из лицитације и давања у закуп
2. Сејање луцерке и уљане репице у циљу формирања нових високо квалитетних станишта за успешну репродукцију и зимску прехрану велике дропље
3. Откуп приватних прцела на територији Резервата и њихова постепена ревитализација
4. Програми едукације о алтернативним видовима пољопривреде у сарадњи са специјалистичким институцијама и удружењима

Развој и уређење простора у смислу изградње, опремања и осталих пратећих активности представљају један од приоритета Управљача.

Иницијални корак у циљу спровођења активности везаних за мониторинг, едукацију и промоцију СРП „Пашњаци велике дропље“ начињен је 2010. године, изградњом „Визиторског центра“ информативног центра са посебним значајем за истраживање велике дропље и других особености овог простора. Објекат је осмишљен у традиционалном стилу банатске куће, изграђен од природних материјала, дрвета и трске, са горњом платформом уздигнутом од земље 6 метара.

Планиране активности Управљача које се односе на развој ограниченог еко-туризма и уређење простора:

1. Опремање и уређење информативног центра и простора око Центра
2. Подизање воћњака и винограда са аутохтоним сортама воћа и грожђа аутентичних за ово подручје изван Резервата
3. Обнављање и адаптација напуштених салаша на простору Резервата и уређење еко стаза које ће их повезивати
4. Обнављање културно историјских споменика на територији Резервата
5. Обнављање артешких бунара
6. Уређење осматрачница
7. Сарадња са коњичким клубом из Мокрина у циљу употпуњавања туристичке понуде Резервата у виду вожње запрегама и теренским јахањем коња

Све планиране активности Управљача на простору СРП „Пашњаци велике дропље“ спроводиће се у складу и на начин прописаним Законом о заштити природе („Сл. гл. РС“ 36/09, 88/10 и 91/10-исправка) као и Уредбе о заштити СРП „Пашњаци велике дропље“.

5. ПРОСТОРНА ИДЕНТИФИКАЦИЈА ПЛАНСКИХ НАМЕНА И РЕЖИМА КОРИШЋЕЊА ЗЕМЉИШТА

На основу одредби члана 29. Закона о заштити природе („Сл. гл. РС“ 36/09, 88/10 и 91/10-исправка, 14/2016), специјални резерват природе је подручје са неизмењеном или незнатно измењеном природом, од нарочитог значаја због јединствености, реткости или репрезентативности, а које обухвата станиште угрожених дивљих врста биљака, животиња и гљива, без насеља или са ретким насељима, у којима човек живи усклађен са природом, намењено очувању постојећих природних одлика, генског фонда, еколошке равнотеже, праћењу природних појава и процеса, научним истраживањима и образовању, контролисаним посетама и очувању традиционалног начина живота. У специјалном резервату природе забрањено је вршити радње и активности и обављати делатности које могу нарушити својства због којих су проглашени заштићеним природним добром. Према IUCN критеријумима, управљање овим резерватом усмерено је на управљање врстама и стаништима.

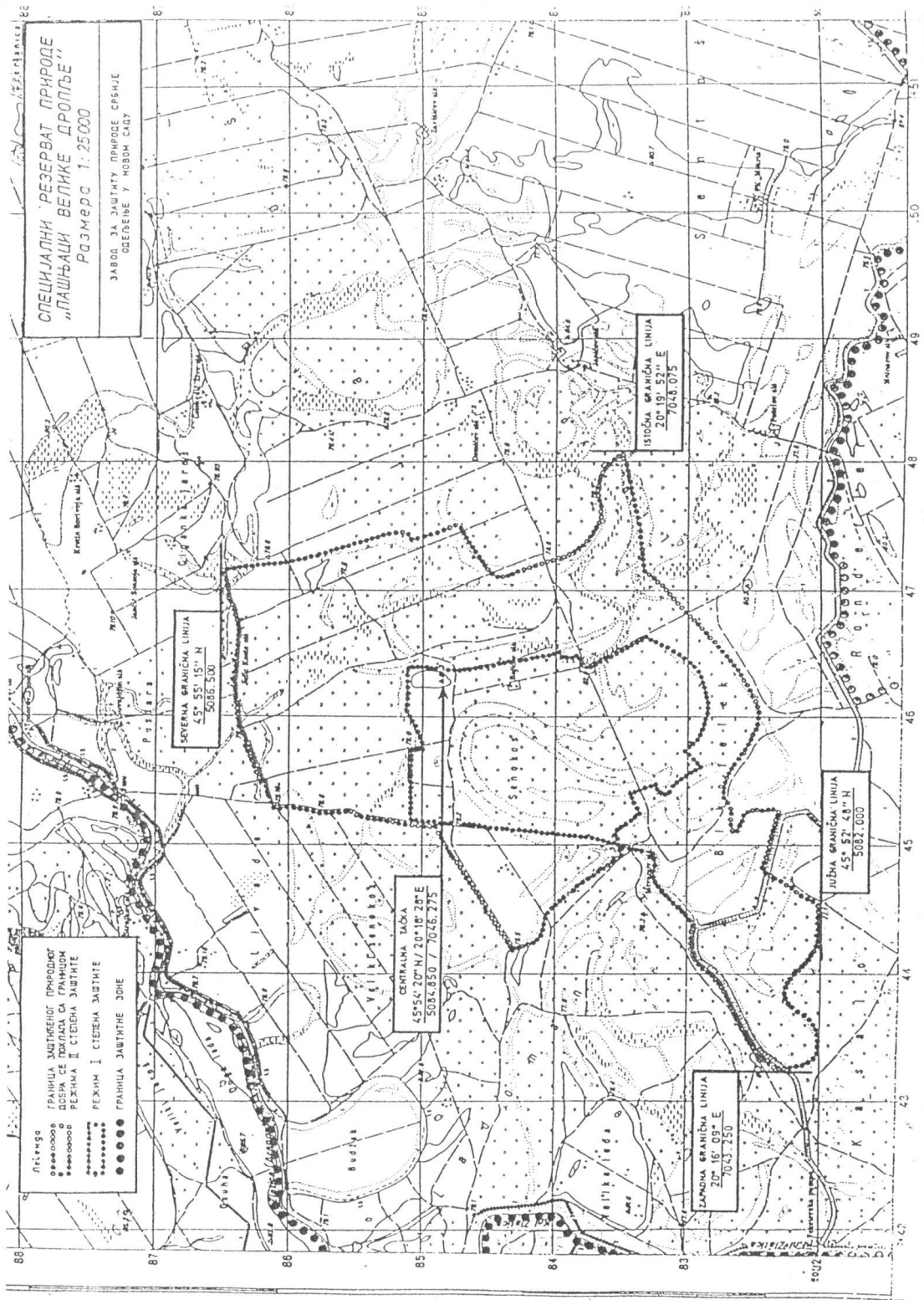
Основни циљ заштите СРП „Пашњаци велике дропље“ је очување велике дропље и њеног особеног окружења у највећем очуваном природном равничарском подручју у Србији, где су животни процеси условљени природним ограничењима и усмереним коришћењем простора. Обезбеђивањем овог циља стварају се услови за очување и презентацију природних вредности кроз усклађен развој еколошки прихватљивих облика ратарства, сточарства, ловства, управљања простором као и еко-туризма.

У погледу просторне идентификације планских намена и режима коришћења земљишта, према Уредби о заштити СРП „Пашњаци велике дропље“ („Службени гласник РС“ бр. 37/97) спровођење приоритетних активности планирано је у зонама А и Б, као и изван граница заштићеног природног добра.

Табела 5. Просторна идентификација приоритетних активности на подручју СРП „Пашњаци велике дропље“

	Зона А	Зона Б	На целом подручју СРП „Пашњаци велике дропље“	Изван граница СРП „Пашњаци велике дропље“
1	Подизање наменске оgrade у циљу унапређења репродуктивног успеха и одгоја младих птица	Откуп пољопривредног земљишта и његова постепена ревитализација	Унапређење услова за шепурење, гнежђење, подизање младих и исхрану	Унапређење услова за зимовање
2	Сејање адекватних култура у циљу формирања нових високо квалитетних станишта за успешну репродукцију и прехрану велике дропље	Афирмација развоја екстензивног сточарства са акцентом на одрживом пашарењу	Чување Резервата, алтивних гнезда и младунаца	Прихрањивање у току зиме

		аутохтоним расама стоке		
3	Перманентни мониторинг популације велике дропље и других природних вредности	Установљавање сталног стада аутохтоних сорти, оваца цигаја, подолских говеда, коња и магараца на подручју Резервата	Мониторинг популације велике дропље	Интервентне мере у случају екстремно лоших временских прилика (висок снежни покривач, ледена покорица...)
4		Опремање и уређење информативног центра и простора око Центра	Мониторинг популација осталих заштићених представника флоре и фауне	Подизање воћњака и винограда са аутохтоним сортама воћа и грожђа аутентичних за ово подручје
5		Обнављање и адаптација напуштених салаша на простору Резервата и уређење еко стаза које ће их повезивати	Уређење осматрачница	
6		Обнављање артешких бунара	Обележавање граница Резервата	
7		Обнављање културно историјских споменика на територији Резервата	Контрола бројности пернатих и длакавих предатора	

Карта 3. Режији заштите у СРП „Пашњаци велике дропље“

РЕЖИМИ ЗАШТИТЕ У СРП „ПАШЊАЦИ ВЕЛИКЕ ДРОПЉЕ“

На основу члана 4. Уредбе о заштити СРП „Пашњаци велике дропље“ („Службени гласник РС“ бр. 37/97) на подручју СРП „Пашњаци велике дропље“ установљава се режим заштите II степена.

На територији Резервата истом Уредбом издвојене су зоне А и Б, према активностима које се на овом простору могу вршити.

На целом подручју Специјалног резервата "Пашњаци велике дропље" забрањено је вршење следећих радњи:

- 1) извођење хидротехничких радова (копање канала, изградња и употреба заливних система и сл.), изградња надземних далековода, као и изградња и коришћење других објеката на начин којим се мењају основне карактеристике станишта велике дропље или изазивају промене које се не могу санирати;
- 2) преоравање станишта са природном вегетацијом и гајење окопавина, повртарских култура и култура за зелено силирање;
- 3) свињарење;
- 4) паљење жетвених остатака;
- 5) употреба хемијских средстава у пољопривредној производњи;
- 6) пошумљавање и уношење алотокних врста;
- 7) прелет пољопривредних авиона;
- 8) кружни лов;
- 9) одлагање смећа и отварање депонија;
- 10) коришћење и уништавање дивљих биљних и животињских врста заштићених као природне реткости и све друге радње којима би се могла угрозити стабилност животних заједница;

На подручју Резервата обезбеђују се:

- 1) научна истраживања и праћење стања и промена станишних услова (нарочито климатских и едафских), животних заједница, динамике популација биљних и животињских врста, посебно велике дропље и других природних реткости;
- 2) допунско зимско прихрањивање велике дропље и дивљачи;
- 3) редовна косидба ливада после 15. јуна, а уколико изостане, потребно је обавити бар једну косидбу у периоду септембар - октобар;
- 4) редукација броја природних непријатеља велике дропље - лисица, сива врана и сврака и оптимална бројност дивљачи и других животињских врста;
- 5) гајење озиме пшенице и јечма, јарог јечма и ражи, као и уљане репице и аниса;
- 6) уклањање свих затечених отпадних материјала;

7) приказивање природних вредности и организовање туристичких активности у складу са наменом специјалног резервата.

Горе наведени радови и активности могу се изводити под следећим условима:

1) косидба се не сме изводити у полупречнику од 50 м, око евидентираног активног гнезда велике дропље, с тим да је на косилици постављена прописна плашилица, да се косидба врши од центра ка периферији радним машинама малог захвата, удаљених најмање 200 м једна од друге;

2) радови у ловству на унапређивању станишних услова (подизање хранилишта, уређење појилишта, сузбијање штеточина) могу се обављати у периоду од 1. октобра текуће до 15. фебруара наредне године;

3) узгојни одстрел срндаћа се може обавити после 15. јуна, а лов на зечеве и фазане се може обавити после 1. октобра у току највише два ловна дана између којих мора бити размак од најмање две недеље и то наизменично у ловиштима уз Мокрин и Јазово, а лов прогоном се може вршити ка граници између два ловишта или уз границу;

4) организовање туристичких активности и боравак посетилац се ограничава на посматрање природног добра са за у те сврхе посебно одређених и уређених места, односно објеката, и то:

а) у периоду од 15. фебруара до 15. јуна посматрање се може организовати само на осматрачким местима лоцираним изван зоне А, с тим да се могу одредити највише 3 осматрачка места међусобне удаљености од најмање 2 км, а прилаз осматрачким местима се може дозволити само утврђеном трасом и у одређеном периоду дана;

б) у периоду од 15. јуна до 15. фебруара посматрање се може организовати и из запрежних или моторних возила и то по утврђеној траси, са претходно одређеним бројем возила и временом задржавања посетилаца.

Поред наведених ограничења и мера заштите у зони А забрањене су и следеће активности:

1) изводити радове на ливадским површинама (поравнавање, ђубрење, површинска обрада и др.);

2) пашарење;

3) изградња сталних или привремених објеката;

4) сакупљање биљних и животињских врста, осим за потребе истраживања;

5) косидба пре 15. јуна, а обављање сетвених радова код гајења озиме пшенице и јечма, јарог јечма и ражи и уљане репице после 15. фебруара;

У зони Б забрањене су следеће активности:

1) пашарење до 15. јуна и задржавање стада преко ноћи у време пашарења;

2) изградња објеката, осим осматрачница и објеката за чуварску службу, потребе истраживања, мониторинга и допунске прихране дивљачи, с тим да се радови на изградњи објеката могу изводити у времену од 1. октобра до 15. фебруара;

3) извођење радова на мелиорацији ливада у периоду од 15. фебруара до 15. јуна.

6. АКТИВНОСТИ НА ПРОМОЦИЈИ ВРЕДНОСТИ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

Промоција активности СРП „Пашњаци велике дропље“ у наредном планском периоду представљаће једну од активности која ће омогућити упознавање са вредностима овог подручја. Промоција вредности СРП „Пашњаци велике дропље“ спроводиће се кроз:

- а) презентацију природног добра
- б) едукативне активности везане за заштићено подручје
- в) еко-туристичке активности

Презентација Резервата вршиће се кроз израду и дистрибуцију промотивног материјал као што су постери, проспекти, билборди, брошуре, сувенири, налепнице, разгледнице и друго. Сав промотивни материјал представља изузетно важан део кампање за заштиту велике дропље и њених станишта. Планира се организовање бројних манифестација, промоција, изложби фотографија које ће бити медијски пропраћене.

У складу са могућностима планира се издавање посебних публикација везаних за природу Резервата.

Године 2007. започето је снимање филма о великој дропљи у СРП „Пашњаци велике дропље“ у плану је обнављање и наставак овог пројекта.

Као редовна активност планира се израда сајта и интернет презентације Резервата.

Још једна од планираних активности јесте организовање водичке службе резервата за потребе организованих посета, које ће пратити групе посетилаца на терену пружајући информације и надзор. Развој ове службе зависиће од финансијских могућности Управљача.

Програми едукативних активности биће реализовани кроз постављање едукативних стаза, еко кампова и школа у природи.

Планира се постављање еко стаза по ободима заштићених зона, као и њихово обележавање и опремање инфо таблама, осматрачницама. Кретање по еко стазама спроводиће се уз пратњу и надзор водича.

Радиће се на стварању техничких могућности за формирање и одвијање волонтерских радних кампова, истраживачких кампова и школа у природи на подручју Резервата.

Планира се повезивање концепције развоја туризма општина Кикинда, Чока и Нови Кнежевац са природним вредностима Резервата и великом дропљом као централном атракцијом. Концепција развоја туризма ће се организовати строго водећи рачуна о заштити и очувању његових особености, без обележја велике масовности са ограниченим бројем посета и посетилаца.

7. СТУДИЈСКА, ПРОГРАМСКА, ПЛАНСКА И ПРОЈЕКТНА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ЦИЉЕВА И АКТИВНОСТИ

У циљу уређивања услова коришћења заштићеног подручја и уређивање односа са садашњим и будућим корисницима у складу са постављеним законским решењима, предвиђа се доношење следећих програмских и нормативних аката:

- Годишњи програм управљања СРП „Пашњаци велике дропље“ израђује се на основу Плана управљања и представља план реализације Плана управљања за сваку годину. Поред приказа планских активности, садржи и приказ неопходних финансијских средстава за реализацију.
- Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби представља основу за спровођење система заштите и унпређења заштићеног добра.
- Одлука о накнадама за коришћење природног добра разрађује систем накнада за коришћење заштићеног подручја, а нарочито: коришћење природних ресурса, коришћење за делатности туризма и друго.
- Припрема и израда пројеката и других посебних програма и планова према динамици и роковима који се утврђују годишњим плановима

У прилогу Плана управљања СРП „Пашњаци велике дропље“ за период 2017 -2026 године налазе се:

- Уредба о заштити Специјалног резервата природе „Пашњаци велике дропље“ („Сл.гл.РС“37/97)
- Обавештење о покретању поступка проширења СРП „Пашњаци велике дропље“ („Сл.гл.РС“ 44/2009)
- Основна документација у вези са Информативним центром
- Образац чувара Резервата

8. ОБЛИЦИ И ПАРТНЕРСТВА СА ЛОКАЛНИМ СТАНОВНИШТВОМ И ДРУГИМ ВЛАСНИЦИМА И КОРИСНИЦИМА НЕПОКРЕТНОСТИ

Укључивање локалног становништва у заштиту природе је важан дугорочни циљ и инструмент за реализацију циљева и приоритетних активности предвиђених Планом управљања. Од велике важности је да локално становништво препозна свој интерес у чувању природних вредности, као и део могућности свог развоја у окружењу заштићеног подручја кроз еко туризам, брендирање производа традиционалне и органске производње, коришћење биомасе и друго.

Основни видови сарадње са локалним становнишвом у СРП „Пашњаци велике дропље“ се односе на усклађивање коришћења простора и заједничке напоре на очувању и промоцији Резервата. Најважније циљне групе су власници стоке и чобани,

пољопривредници, ловци и други. Имајући у виду велику површину заштићеног подручја као и велики број корисника на овом подручју Управљач ће тежиште рада усмерити на контакт и сарадњу са корисницима кроз планирање активности корисника и правовремено усклађивање са прописаним режимима и током реализације активности.

Са месним заједницама, удружењима грађана и невладиним организацијама сарадња ће бити по потреби и у одређеним пројектима са циљем уређивања простора и презентације природних вредности подручја.

Информисање локалног становништва о природним вредностима заштићеног природног добра и мерама које се спроводе у циљу заштите природних станишта, биљног и животињског света. Информисање ће бити спроведено у месним заједницама у оквиру Резервата као и путем средстава јавног информисања.

Пружање помоћи локалном становништву на развоју одрживог пашарења, узгоја аутохтоних врста стоке, производњи здраве хране и друго.

Поред сарадње са локалним становништвом у погледу управљања и унпређења заштићеног природног добра планира се и сарадња са надлежним институцијама и свим осталим заинтересованим субјектима као што су: Министарство пољопривреде и заштите животне средине, Покрајински секретаријат за урбанизам и заштиту животне средине, Завод за заштиту природе Србије, Покрајински завод за заштиту природе, Стручним и научним институцијама, невладиним организацијама, Ловачким савезима, Општинама и надлежним округом, школама и другим васпитно-образовним установама, туристичким организацијама.

Започета међународна сарадња са националним парком „Кереш-Марош“ у Мађарској наставиће се, проширити и интензивирати. Узајамна размена искустава са управом овог националног парка у којој обитава једна од највијабилнијих популација великих дропљи у региону, наставиће се кроз узајамне посете, рад на мониторингу, управљању стаништима и ревитализацији, обуку чувара и заједничке пројекте.

13. АКТИВНОСТИ И МЕРЕ НА СПРОВОЂЕЊУ ПЛАНА СА ДИНАМИКОМ И СУБЈЕКТИМА РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПЛАНА УПРАВЉАЊА И НАЧИН ОЦЕНЕ УСПЕШНОСТИ ЊЕГОВЕ ПРИМЕНЕ

13.1. ОБЛАСТИ СПРОВОЂЕЊА ПЛАНА УПРАВЉАЊА

13.1.1. ОРГАНИЗАЦИЈА УПРАВЉАЊА

1. Усклађивање нормативних аката

Годишњи програми заштите и развоја за 2017. годину и наредне године се израђује према овом плану.

Носилац: Стручна служба, Управни одбор управљача.

Рок: 15. новембар претходне године.

Правиник о унутрашњем реду и чуварској служби у СРП „Пашњаци велике дропље“

Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби ће се усагласити са овим планом у року од 6 месеци од добијања сагласности на план

Носилац: Стручна служба, Управни одбор Управљача

Рок: 6 месеци по добијању сагласности на план

Одлука о накнадама за коришћење природног добра ће се усагласити са овим планом у року од 6 месеци од добијања сагласности на план

Носилац: Стручна служба, Управни одбор управљача.

Рок: 6 месеци по добијању сагласности на план.

2. Организовање службе за заштиту, унапређење, промовисање и одрживи развој заштићеног подручја

Управљач запошљава стручног сарадника са VII₂ степеном стручне спреме, еколога за заштиту животне средине, Магистра пољопривредних наука из области Ловства, са положеним стручним (државним) испитом из области заштите животне средине, са знањем енглеског и мађарског језика, за обављање предвиђених послова на заштити, унапређењу, промовисању и одрживом развоју Специјалног резервата природе „Пашњаци велике дропље“ и обезбеђује потребну опрему.

Носилац: Управни одбор Управљача

Рок: континуално

3. Организовање и опремање чуварске службе

Управљач запошљава два чувара са потребним степеном стручне спреме за обављање предвиђених послова на поштовању режима и зона заштите СРП „Пашњаци велике дропље“ и обезбеђује потребну опрему двоглед, телескоп, фотоапарат, теренско возило.

Носилац: Управни одбор Управљача

Рок: континуално

4. Обележавање спољних и унутрашњих граница

Резерват је обележен у складу са Правилником о обележавању заштићених природних добара (Сл. гласник РС бр. 30/92, 24/94 и 17/96) 2002. Постављене табле треба обновити и поставити додатне. Ангажовати стручно особље и чуварску службу треба да изради План постављања информативних табли и да обнови и постави табле за обележавање границе тако да се све преломне тачке догледају.

Носилац: стручна служба, чуварска служба.

Рок: континуално

5. Надзор над спровођењем прописаних забрана и обима коришћења Резервата према степенима заштите

Надгледање спровођења режима и мера заштите природних вредности, намену и коришћење простора.

Носиоци: стручни сарадник, чувар.

Рок: континуално

6. Унапређење услова за репродукцију и исхрану велике дропље

Наставак спровођења мера које се односе на сејање погодних култура (луцерка и уљана репица), разгртање снега и зимска допунска прихрана, кошење и тарупање.

Носиоци: стручни сарадник, чувар

Рок: континуирано

7. Мониторинг популације велике дропље

Зимско пребројавање јединки велике дропље, цензус мужјака у шепурењу, цензус гнездећих женки

Носиоци: стручни сарадник

Рок: континуирано

8. Унапређење услова репродукције заштићених врста

Постављање платформи за гнежђење птица грабљивица као што су степски соко (*Falco cherrug*), орао крсташ (*Aquila heliaca*), риђи мишар (*Buteo rufinus*), као и дупље за гнежђење модровране (*Coracias garrulus*) и сиве ветрушке (*Falco vespertinus*). Садња појединачних стабала или групе стабал аутохтоних врста дрвећа.

9. Претварање ораница у пашњаке

Спровођење програма ревитализације и претварања ораница у пашњаке, откуп приватног пољопривредног земљишта и адекватно коришћење пашњака и ливада су трајни послови у Резервату.

Носиоц: стручни сарадник

Рок: трајно

10. Установљавање документационо - информационог система

Прикупљање материјала и грађе за документационо – информациони систем. Потребно је сакупити до сада објављене и необјављене научне радове и евидентиране податке о биљним и животињским врстама и пребројавању птица на простору СРП „Пашњаци велике дропље“, карте, просторно планска документа, пројекте и планове објеката изграђених у циљу уређења резервата, фотографије, теренска истраживања промена еколошких карактеристика, хидролошки услови у резервату и друго, да би се створила документациона основа. Документациона основа треба да послужи код израде планова мониторинга еколошких вредности и израде планова управљања резерватом.

Рок континуално.

Носиоц: стручни сарадник

Рок: трајно

11. Научно истраживачка активност

Сачињавање програма и координацију спровођења научно истраживачких делатности у сарадњи са Покрајинским заводом за заштиту природе биће делокруг рада стручног сарадника.

Носиоци: стручни сарадник, Покрајински завод за заштиту природе, научно истраживачке институције

Рок континуално

12. Образовне активности

Образовне активности се спровode на више нивоа, усавршавање стручне службе, образовање посетилаца, образовање корисника добара у Резервату, а огледа се у одржавању семинара, трибина и стручних саветовања: усавршавање високо образованих кадрова управљача, усавршавање чуварске службе управљача, рад на едукацији и комуникацији са посетиоцима. Носиоци: Покрајински завод за заштиту природе, факултети, научне и стручне установе, Управљач

Рок: трајно

13. Презентација Резервата

Промоцијом Резервата се остварују циљеви задати Уредбом о заштити али и циљеви развоја еко туризма и одрживог коришћења добара Резервата. Промоција Резервата ће се уредити посебним планом

Носилац: управљач, стручни сарадник.

Рок: трајно

14. Уређење, изградња и опремање Резервата

Концепције развоја и уређења Резервата ће се уредити урбанистичким планом. До израде урбанистичког плана у резервату ће се изводити појединачни објекти неопходни за послове очувања, заштите и коришћења резервата као што су туристичке стазе, осматрачнице и информативни панои. Изградња и уређење ових објеката ће се спроводити парцијалним пројектима према годишњим плановима.

Носиоц: управљач, стручни сарадник.

Рок: трајно

15. Мониторинг природних вредности

Мониторинг природних вредности ће се спроводити по парцијалним плановима за поједине области према плановима.

Носиоц: стручни сарадник, Покрајински завод за заштиту природе

Рок: трајно

16. Развијање пројеката

Реализовање специфичних циљева заштите и развоја и решавање новонасталих задатака током управљања резерватом спроводе се посебним програмом. Посебни програм се израђују у сарадњи са Покрајинским заводом за заштиту природе и са другим научно стручним институцијама а спроводи се парцијалним тематским пројектима.

Носиоц: стручни сарадник, Покрајински завод за заштиту природе

Рок: трајно

17. Стручна сарадња са свим институцијама и факултетима и другим заштићеним природним добрима

Сарадња са стручним и научним институцијама треба да се обезбеди код израде специфичних пројеката заштите и развоја СРП „Пашњаци велике дропље“ али и код пројеката коришћења Резервата за туристичке и социо-економске сврхе. Израда специфичних пројеката се одређује плановима.

Носиоц: стручни сарадник.

Рок: трајно

18. Међународна стручна сарадња

Као иницијални корак ка међународној сарадњи, планира се потписивање Меморандума разумевања (Memorandum of Understanding on the Conservation and management of the Middle European Population of the Great Bustard (*Otis tarda*)).

Такође, планира се да Србија постане део акционог плана за велику дропљу (International single species action plan for the Western Palearctic population of Great Bustard, *Otis tarda tarda*).

Сарадња ће се огледати и у осмишљавању и реализацији заједничких пројеката у циљу очувања и унапређења популације велике дропље.

Започета сарадња ће се наставити, проширити и институционализовати, кроз узајамне стручне посете, рад на мониторинг популације велике дропље и других врста флоре и фауне јединствених за ово подручје, рад на управљању стаништима, њиховој ревитализацији, обуку чувара и заједничке пројекте. Посебно се истиче сарадња са управом Националног парка „Кереш Марош“ у Мађарској.

19. Учешће јавности

Учешће јавности у пословима заштите и развоја Резервата је важно за спровођење постављених задатака уредбом о заштити. Јавност ће бити обавештавана о спровођењу годишњих програма и специјалних пројеката на трибинама, посебним радионицама и конференцијама и преко јавних локалних и националних медија

Носилац: стручни сарадник

Рок: трајно

14. ОЦЕНА ПРИМЕНЕ ПЛАНА

Полазећи од темељне вредности овог јединственог панонског екосистема, основни индикатор за оцену примене плана јесте величина и структура популације велике дропље. Поред тога значајни показатељи су и састав и бројност флоре и фауне, стање популација ретких, угрожених и заштићених биљних и животињских врста, као и однос природних травних станишта и обрађених антропогеним утицајима нарушеним површина.

15. ФИНАНСИЈСКА СРЕДСТВА И ДРУГЕ МАТЕРИЈАЛНЕ ПРЕТПОСТАВКЕ ЗА ИЗВРШАВАЊЕ ПОВЕРЕНИХ ПОСЛОВА У УПРАВЉАЊУ ЗАШТИЋЕНИМ ПОДРУЧЈЕМ И НАЧИН ЊИХОВОГ ОБЕЗБЕЂЕЊА

Према члану 69. Закона о заштити природе („Сл.гл.РС“ 36/2009, 88/2010, 91/2010, 14/2016) финансирање заштићеног подручја обезбеђује се из следећих извора:

1. Средства буџета Републике Србије, аутономне покрајине, односно јединице локалне самоуправе
2. Средства Фондова за заштиту животне средине
3. Накнада за коришћење заштићеног подручја
4. Прихода остварених у обављању делатности и управљања заштићеним подручјем
5. Средства обезбеђених за реализацију програма, планова и пројеката у области заштите природе
6. Донација, поклона, помоћи
7. Других извора у складу са законом

Средства буџета из става 1. првенствено се користе за финансирање:

1. Чување, одржавање и презентацију заштићених подручја (успостављање, опремање и обука чуварске службе, обележавање, одржавање унутрашњег реда, медијско и друго јавно приказивање вредности, санација деградираних површина, управљање отпадом, развој информационог система и друго)
2. Управљање посетиоцима (изградња едукативних и визиторских центара, штампање материјала намењеног посетиоцима и друго)
3. Регулисање имовинско-правних односа (откуп или замена земљишта, накнада власницима и корисницима непокретности за усклађивање и ограничавање права коришћења, нанету штету и друге трошкове у вези заштите)
4. Праћење и унапређење стања заштићених подручја (мониторинг, реинтродукција, рекултивација и друго)
5. Уређење простора и одрживо коришћење природних ресурса (програми, планови и пројекти развоја екотуризма, органске производње и друго)

бр	Програмска целина	Сопствена	Буџети	Остало
----	-------------------	-----------	--------	--------

		средста	виших нивоа	
1	Организација управљача			
	1.1. Организовање и опремање	20	80	
	1.2. Чување, надзор и праћење стања	20	80	
	1.3. Обележљавање граница	40	60	
	1.4. Доношење аката	50	50	
	1.5. Развој инфомационог система	20	80	
	1.6. Усклађивање планова и основа	20	80	
	1.7. Сарадња	20	40	40
2	Заштита природних вредности			
	2.1. Опште мере заштите	50	50	
	2.2. Посебне мере заштите	20	40	40
	2.3. Ревитализација	20	40	40
3	Природни ресурси, мере и коришћење			
	3.1. Пољопривредно земљиште	10	30	60
	3.2. Ловна фауна	20	80	
4	Развоје активности			
	15.2 Презентација	30	60	10
	15.3 Едукативне активности	10	80	10
	15.4 Туризам и рекреација	20	70	10
5	Научно истраживање активности	10	50	40
6	Уређење	30	30	40
7	Међународна сарадња			
	7.1. Прекогранична сарадња	10	10	80
	7.2. Сарадња са ЕУ и коришћење ЕУ фондова	10	10	80

